

บทที่ 2

การจัดเก็บภาษีเพื่อการศึกษาของไทยในอดีต

ก่อนศึกษาการจัดเก็บภาษีเพื่อการศึกษา จำเป็นต้องศึกษาถึงอดีตของประเทศไทย ว่าได้มีการจัดเก็บภาษีเพื่อศึกษามาก่อนหรือไม่ เพื่อเป็นแนวทางพื้นฐานในการศึกษา การจัดเก็บภาษีการศึกษาต่อไป ดังนั้นในบทนี้จะกล่าวถึงการจัดเก็บภาษีเพื่อการศึกษาในอดีต อัน ได้แก่ เงินศึกษาพลี และเงินช่วยประณการศึกษา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. เงินศึกษาพลี ตามพระราชบัญญัติประณการศึกษา พ.ศ.2464

การจัดเก็บภาษีเพื่อการศึกษาในอดีตนั้น เมื่อศึกษาย้อนกลับไปเมื่อปี พ.ศ.2464 จะพบว่ามี การจัดเก็บภาษีเพื่อใช้ในการศึกษา เรียกว่า “เงินศึกษาพลี” โดยปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติประณการศึกษา พ.ศ.2464 การเก็บเงินศึกษาพลีเกิดจากการขาดแคลนเงินบำรุงการศึกษา จึงให้มีการเก็บเงินศึกษาพลีจากราษฎร เพื่อเพิ่มจำนวนเงินให้ได้เพียงพอกับการจัดการศึกษาภาคบังคับ แต่การประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้ ต้องใช้ระยะเวลานานพอสมควร เพราะประสบปัญหาการคัดค้านจากเสนาบดีกระทรวงอื่น เช่น เสนาบดีกระทรวงนครบาลไม่เห็นด้วยกับการประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประณการศึกษา พ.ศ.2464 อย่างไรก็ดีตาม เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีก็สามารถชี้แจงเหตุผลต่อปัญหาต่าง ๆ จนคลี่คลายไปได้ และได้ประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประณการศึกษา พ.ศ.2464¹

1.1 ความจำเป็นในการเก็บเงินศึกษาพลี

สาเหตุของการเก็บเงินศึกษาพลีก็เพื่อนำเงินศึกษาพลีมาจัดการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งต้องใช้เงินจำนวนมาก แต่เงินบำรุงการศึกษาของไทยในขณะนั้น กระทรวงศึกษาธิการจะได้รับเงินงบประมาณน้อยประกอบกับเงินบำรุงการศึกษาที่ราษฎรให้ในแต่ละปีมีจำนวนไม่แน่นอนและน้อย

¹ กิตยา กิ่งพุททพงศ์, “การเก็บเงินศึกษาพลีและผลต่อสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ.2464 – 2473”, (ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิตวิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , 2538) , น.33 .

มาก เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการจึงเสนอให้เก็บเงินศึกษาพลี เพื่อนำมาจัดการศึกษาภาคบังคับ
ดังนี้

1.1.1 เพื่อนำเงินศึกษาพลีมาจัดการศึกษาแห่งชาติ

(1) เพื่อให้ราษฎรทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาเท่าเทียมกัน

การศึกษาที่จัดมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนกระทั่งต้น
สมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังถือได้ว่าการศึกษายังขยายตัวช้า ดังปรากฏในพ.ศ.2453 มี
พลเมืองไทยทั้งสิ้น 8,117,953 คน เป็นเด็กในวัยเล่าเรียน (7-14ปี) 1,931,744 คน แต่ทางการ
สามารถเกณฑ์เข้าเรียนได้เพียง 643,482 คน จะเห็นได้ว่า เด็กมีโอกาสได้เรียนเพียงหนึ่งในสาม
เท่านั้น ดังนั้นเพื่อให้ราษฎรส่วนใหญ่ได้มีโอกาสได้รับการศึกษา จึงได้พยายามกระตุ้นและเร่งรีบ
ให้ขยายการศึกษาให้แพร่หลาย อย่างไรก็ตาม การขยายให้เป็นการศึกษาภาคบังคับได้ ต้องมี
ปัจจัยต่าง ๆ พร้อม เช่น โรงเรียน ครู สถานศึกษา ตลอดจนอุปกรณ์การเรียนการสอนให้มีเพียงพอ
กับจำนวนนักเรียน แต่ฐานะทางการเงินของประเทศในขณะนั้นยังขาดแคลน จึงมีวิธีเดียวที่ช่วย
แก้ไขได้ ก็คือ เก็บเงินศึกษาพลีจากชายฉกรรจ์

(2) เพื่อการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

ประเทศไทยในท้องที่ต่าง ๆ มีวัฒนธรรมแตกต่างกันมาก เช่น ศาสนา ภาษา
โดยเฉพาะในท้องที่มณฑลปัตตานี ชุมชนในท้องที่ดังกล่าวจะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกับคนไทย
ในชาติส่วนใหญ่ทำให้การสื่อความหมายกันไม่เข้าใจ บุคคลในแต่ละท้องถิ่นจะถูกกลืนด้วย
วัฒนธรรมของพวกเขาเอง ซึ่งจะนำปัญหาชนกลุ่มน้อยมาสู่ประเทศได้ ดังนั้น รัฐบาลจึงหา
ทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการให้จัดการศึกษาภาคบังคับ คือ บังคับให้เด็ก ๆ ทุกคนที่อยู่เกณฑ์
ต้องมาเข้าเรียนหนังสือโรงเรียนไทย เพื่อให้ผู้มาเรียนได้เรียนรู้วัฒนธรรมไทย และเป็นการลดความ
แตกต่าง

ความแตกต่างทางวัฒนธรรมไทยมีความแตกต่างในท้องที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะใน
ภาคใต้มีความแตกต่างทางศาสนา ความแตกต่างทางศาสนา และวัฒนธรรมในสังคมอิสลามจะ
แยกออกจากกันได้ยาก เพราะบทบัญญัติของศาสนาอิสลามมีผลต่อวัฒนธรรม กล่าวคือ พวก
มุสลิม จะต้องเรียนหนังสือตามปอเนาะ สุเหร่า หรือตามบ้านของผู้รู้ เพื่อเรียนรู้บทบัญญัติทาง
ศาสนาที่ศาสนาบังคับ เพื่อนำมาประกอบศาสนกิจ หรือแม้แต่การเรียนภาษามลายูก็เพื่อจะใช้
อ่านตำราทางศาสนาอิสลาม จะเห็นได้ว่าบรรดาชาวมุสลิมให้ความสำคัญต่อศาสนาอิสลามมาก
ดังนั้นจึงไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในโรงเรียนที่ใช้ภาษาไทย จึงส่งผลให้เกิดความแตกต่าง
ทางวัฒนธรรม ซึ่งการที่สังคมของบุคคลเหล่านี้ ไม่ส่งเสริมให้เรียนหนังสือในโรงเรียนไทย ทำให้ไม่

สามารถพูดภาษาไทยได้ จนเป็นเหตุให้คิดว่าพวกเขามีเชื้อคนไทย เชื้อชาติไทย การขาดจิตสำนึกว่าเป็นคนไทยเป็นเรื่องที่น่าวิตก เพราะมีผลต่อเสถียรภาพความมั่นคงของประเทศ ดังนั้นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทย จึงเสนอแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการให้จัดการศึกษาแห่งชาติเพื่อบังคับคนเหล่านี้เข้าเรียนในโรงเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพของชาติ (National Unity) เพื่อชักจูงบุคคลต่างวัฒนธรรมไทยหันเข้ามาในวัฒนธรรมไทย เพื่อเป็นการชักจูงให้กลมเกลียวสนิทสนมกับคนไทยมากขึ้นด้วย

(3) เพื่อส่งเสริมวิชาชีพ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีนโยบายส่งเสริมวิชาชีพ และต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงสานนโยบายดังกล่าวต่อก่อนที่จะมีการส่งเสริมวิชาชีพ รัฐบาลจัดการศึกษาเพื่อผลิตคนเข้ารับราชการ เป็นสำคัญ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายมุ่งเน้นวิชาชีพ เพื่อให้สอดคล้องกับอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวไทย และยังเป็นการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวไทย และยังเป็นการพัฒนาอาชีพเกษตรให้ก้าวหน้าขึ้นอีกด้วย แต่การส่งเสริมวิชาชีพนั้นต้องใช้งบประมาณมาก เพื่อนำมาจ้างบุคลากร เพื่อสอนวิชาชีพ

จะเห็นได้ว่า การให้มีการจัดการศึกษาภาคบังคับขึ้นมา เพื่อเปิดโอกาสให้ราษฎรทุกคนได้รับการศึกษาและเพื่อลดหรือผ่อนคลายความขัดแย้งทางวัฒนธรรมของคนในประเทศ ตลอดจนส่งเสริมวิชาชีพให้แก่ราษฎร เพราะเห็นความสำคัญของอาชีพการเกษตรกรรมที่ต้องใช้เงินจำนวนมากในการจัดการศึกษาภาคบังคับ ดังนั้น จึงให้มีการจัดเก็บเงินศึกษาพลีเพื่อแก้ไขปัญหาขาดแคลนเงินบำรุงการศึกษา ด้วยการให้เก็บเงินจากขายฉกรรจ์ เพราะการศึกษาของไทยขยายตัวช้า เนื่องมาจากการขาดแคลนเงินบำรุงการศึกษา เพราะเงินที่ได้รับจากรัฐบาลยังไม่พอเพียงต่อการจัดการศึกษา

1.1.2 กระทรวงศึกษาธิการได้รับเงินงบประมาณการศึกษาน้อย

ปัญหาการขาดแคลนเงินงบประมาณการศึกษาที่จะใช้จัดการศึกษา เป็นปัญหาที่มีมาตั้งแต่มีการปฏิรูปการศึกษาแบบสมัยใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้ว ครั้นมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ยังประสบปัญหาการขาดแคลนเงินงบประมาณการศึกษายิ่งอีก การจัดการศึกษาของไทยขยายตัวช้าและล่าช้าก็เพราะได้รับเงินงบประมาณการศึกษาน้อยมาก ซึ่งในช่วง พ.ศ.2454 – 2464 กระทรวงศึกษาธิการจะได้รับเงินงบประมาณการศึกษาเพียง 20.2 ล้านบาทของเงินงบประมาณแผ่นดินทั้งหมด หรือคิดเป็นร้อยละ 3.4 ส่วนกระทรวงกลาโหมจะได้รับงบประมาณแผ่นดินถึง 147.6 ล้านบาทของเงินงบประมาณ

แผ่นดินทั้งหมด หรือคิดเป็นร้อยละ 25.1 จะเห็นได้ว่า กระทรวงศึกษาธิการได้รับเงินงบประมาณ การศึกษาน้อยมาก ซึ่งสืบเนื่องจากรัฐบาลต้องนำเงินงบประมาณแผ่นดินจำนวนมากมาใช้จ่าย เพื่อสร้างความมั่นคงของบ้านเมือง เช่น ปัญหาผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ.2457-2461) ช่วงระยะเวลานี้ รัฐบาลจึงต้องนำเงินงบประมาณแผ่นดินทุ่มเทให้การป้องกัน และรักษาประเทศ และในปี พ.ศ.2460 รัฐบาลให้เงินงบประมาณแผ่นดินแก่กระทรวงกลาโหมถึง 15.5 ล้านบาทของเงินงบประมาณแผ่นดินทั้งหมด หรือคิดเป็นร้อยละ 27.6 ประกอบกับประเทศไทยประสบกับปัญหาน้ำท่วมและฝนแล้ง ปัญหาทั้งสองนี้เป็นผลทำให้รายได้เข้าประเทศมีปริมาณ ลดลงเพราะผลผลิตทางการเกษตรกรรมลดลง เช่น การทำนาไม่ได้ผล และขณะเดียวกันรัฐบาลยัง ต้องเพิ่มรายจ่ายให้กับ การแก้ไขปัญหาที่ราษฎรได้รับความเดือดร้อนจากภัยธรรมชาติ ทำให้ผล ผลิตทางการเกษตรได้รับความเสียหาย การที่ราษฎรยากจน เพราะผลผลิตทางการเกษตรได้รับความ เสียหาย จึงทำให้รัฐบาลยกเลิก การเก็บภาษีอากรบางชนิดแก่ราษฎร และในช่วย สงครามโลกครั้งที่ 1 ในต่างประเทศมีการรณรงค์ให้ยกเลิกการปลูกฝิ่น ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินนโยบายตาม โดยออกคำสั่งให้ยกเลิกการเก็บภาษีฝิ่นตั้งแต่ พ.ศ.2457 จึงทำให้รายได้แผ่นดินมีจำนวนลดน้อยลง นอกจากนี้แล้วยังประสบกับปัญหาราชสำนัก นำเงินงบประมาณแผ่นดินมาใช้จ่ายจำนวนมากถึง 12.8 ล้านบาท ในช่วงพ.ศ. 2453-246 จาก สถานการณ์ของประเทศเป็นเช่นนี้เงินงบประมาณแผ่นดินส่วนใหญ่ จึงนำมาใช้จ่ายในเรื่องการ ป้องกันและการรักษาประเทศมากกว่าการศึกษา

1.1.3 เงินเรียไรและเงินขอบริจาคจากราษฎรได้รับในแต่ละปีมีจำนวนน้อยและไม่แน่นอน

เงินงบประมาณการศึกษาที่โรงเรียนประชาบาลได้รับน้อยจนไม่เพียงพอเพียงต่อ การจัดการศึกษา ดังนั้นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจึงหาวิธีเพิ่มเงินบำรุงการศึกษาด้วยการเรียไรและขอ บริจาคจากราษฎร เพื่อเพิ่มเงินในการจัดการศึกษา วิธีการเรียไรและขอบริจาคมีลักษณะ ใครศรัทธาก็บริจาคให้มีได้มีการบังคับ พระสงฆ์จะเป็นผู้ช่วยเรียไรและขอบริจาคจากราษฎรที่มา ทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันพระ วันเข้าพรรษา ออกพรรษา ฯลฯ นอกจากพระสงฆ์แล้ว ก็ยังมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คอยช่วยเหลือด้วยการไปเป่าประกาศเรียไร และขอบริจาคจากราษฎร ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ราษฎรที่มีจิตศรัทธาก็จะบริจาคเงินบำรุงการศึกษาให้ แต่เงินบำรุงการศึกษาที่ ได้รับจากการเรียไรและขอบริจาคจากราษฎรในแต่ละปีไม่แน่นอนและได้รับจำนวนน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับเงินงบประมาณการศึกษา ดังนั้นการหาเงินด้วยวิธีดังกล่าวไม่เกิดผลดีต่อการ จัดการศึกษามากนัก เพราะก็ยังคงทำให้การตั้งโรงเรียนล้ม ๆ ลุก ๆ เช่นเคยและยังไม่สามารถ

กำหนดจัดการวางแผนการศึกษาในปีต่อไปได้ เพราะจำนวนเงินที่ได้รับแต่ละปีได้รับไม่แน่นอน เป็นเพราะขอบริจาค ใครมีศรัทธาการศึกษาก็บำรุงให้ ใครไม่ศรัทธาการศึกษาก็ไม่ให้ บุคคลใดไม่บริจาคก็ไม่มีผลได้รับโทษอะไร ด้วยเหตุนี้ จึงให้มีการเก็บเงินศึกษาพลีจากชายฉกรรจ์ อายุ 18-60 ปี เก็บคนละไม่ต่ำกว่า 1 บาท และไม่เกิน 3 บาท ต่อปี บุคคลใดไม่ยอมชำระเงินศึกษานี้ จะได้รับโทษตามกฎหมาย การเก็บเงินศึกษาพลีจะออกมาในรูปของพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ซึ่งพิจารณาแล้วนั้นจะได้รับเงินในแต่ละปีมีอัตราที่แน่นอนขึ้น

1.2 สาระสำคัญของเงินศึกษาพลีพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464²

พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 มีเนื้อหาสาระสำคัญสองประการ คือ ประการแรกกล่าวถึง การจัดการศึกษาแห่งชาติ หรือ การศึกษาภาคบังคับ ประการที่สองว่าด้วย เรื่องเงินศึกษาพลี ซึ่งจุดมุ่งหมายของพระราชบัญญัติประถมศึกษาฉบับนี้จะกำหนดให้เนื้อหาสอง ประเด็นนี้สอดคล้องกัน กล่าวคือ การที่จะประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ใน ท้องที่ตำบลใด ต้องให้เจ้าหน้าที่สำรวจถึงความพร้อมว่าราษฎรส่วนใหญ่ มีกำลังจ่ายเงินศึกษาได้ พอเพียงพอต่อการจัดการศึกษาในท้องที่นั้นหรือไม่หากในท้องที่ตำบลใด ยังไม่มีความพร้อมเรื่องเงิน ในท้องที่ตำบลนั้นก็ยังไม่ต้องประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาในท้องที่นั้น จะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 จะประกาศใช้ท้องที่ตำบลใดได้ ต้องพิจารณาความ พร้อมเรื่องเงินศึกษาพลีเป็นสำคัญหรือกล่าวได้ว่าการที่จะประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตาม พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2546 ในท้องที่ใดได้ต้องพิจารณาเงินศึกษาพลีเป็นหลักสำคัญ โดยเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 มีเนื้อหาสาระสำคัญ ดังนี้

1.2.1 ผู้มีหน้าที่เสียเงินศึกษาพลี

พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 กำหนดไว้ว่าชายฉกรรจ์อายุระหว่าง 18 ปี จนถึง 60 ปี ต้องชำระเงินศึกษาพลี ดังนั้นบุคคลที่ต้องเสียเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติ ประถมศึกษา พ.ศ.2464 นี้ ได้แก่ ชายฉกรรจ์ที่มีอายุระหว่าง 18 ปี จนถึง 60 ปี และบุคคลที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียเงินศึกษาพลี คือ

(1) ผู้ที่ทำการหาเลี้ยงชีพไม่ได้

(2) ภิกษุ สามเณร บาทหลวง ครูสอนศาสนาคริสต์นิกาย และผู้สอนศาสนาอิสลาม

กำหนดให้สุหร่าแห่งหนึ่งไม่เกินกว่า 3 คน

² เฟื่องอ้าง, น.66 – 68.

(3) พลทหารบก พลทหารเรือ พลตำรวจภูธร และพลตำรวจพระนครบาลประจำการที่ต้องเกณฑ์ตามพระราชบัญญัติ

(4) บุคคลที่ต้องเสียในปีนั้น ๆ ได้บริจาคเงินให้ในการดำรงอยู่แห่งโรงเรียนประชาบาลในอำเภอเดียวแล้ว ยกเว้นแต่บุคคลนั้น ได้บริจาคเงินบำรุงการศึกษาประชาบาลน้อยกว่าอัตรากำหนดเก็บเงินศึกษาพลี

1.2.2 ฐานภาษี

พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 กำหนดให้ชำระเงินศึกษาพลีคนละไม่ต่ำกว่า 1 บาท และไม่เกิน 3 บาทต่อปี เก็บตามอัตราและเวลาที่อุปราชหรือสมุหเทศาภิบาลจะกำหนดเก็บเป็นปี ๆ ไป โดยอยู่ภายใต้ความเห็นชอบของเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ แต่ไม่ได้กล่าวถึงว่า ให้คิดเงินจำนวนนี้จากฐานใด

1.2.3 อัตราภาษี

พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 กำหนดอัตราของเงินศึกษาพลี แต่ให้เสีย 1 บาทต่อปี และไม่เกิน 3 บาทต่อปี

การเก็บเงินศึกษาพลีนั้น พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 กำหนดให้นายอำเภอเป็นเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจในการยึดทรัพย์สมบัติของผู้ที่ไม่ชำระเงินศึกษาพลีมาขายทอดตลาด เพื่อนำเงินที่ได้นั้นมาชำระเป็นค่าศึกษาพลีและค่าใช้จ่ายในการยึดทรัพย์สมบัติมาขายทอดตลาด อย่างไรก็ดี หากบุคคลที่ไม่ชำระเงินศึกษาพลีไม่มีทรัพย์สมบัติพอที่จะยึดมาขายทอดตลาดได้ นายอำเภอก็จะผ่อนผันโดยการขยายระยะเวลาเก็บเงินศึกษาพลีออกไประยะหนึ่งหรือให้ค้างชำระข้ามปีได้ นอกจากนั้นแล้ว นายอำเภอยังมีอำนาจที่จะโอนเงินศึกษาพลีที่เก็บได้ในตำบลหนึ่ง ซึ่งมีจำนวนเงินที่เก็บจากศึกษาพลีได้เหลือใช้ในการดำรงอยู่แห่งโรงเรียนประชาบาล³ ในตำบลนั้นนำไปใช้เท่าที่จำเป็นเพื่อการดำรงอยู่แห่งโรงเรียนประชาบาลในอีกตำบลหนึ่งในท้องที่อำเภอเดียวกันได้ แสดงให้เห็นว่า ท้องถิ่นมีอำนาจในการจัดเก็บเงินศึกษาพลี และบริหารเงินศึกษาพลีภายในท้องถิ่นนั้น

³ “โรงเรียนประชาบาล” หมายความว่า โรงเรียนประถมศึกษาที่ประชาชนอำเภอหนึ่งหรือตำบลหนึ่งตั้งและดำรงอยู่ด้วยทุนทรัพย์ของตนเอง หรือที่นายอำเภอตั้งขึ้น และดำรงอยู่ด้วยทุนทรัพย์ของประชาชนที่ว่านั้น อยู่ในความดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งเด็กทุกคนที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปี บริบูรณ์ ต้องเรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาจนอายุได้ 14 ปีบริบูรณ์ สำหรับบางอำเภอและตำบลมีเหตุขัดข้อง อายุ 7 ปี ขึ้นเป็น 8 ปี 9 ปี หรือ 10 ปีได้

การสำรวจขายฉกรรจ์ผู้มีหน้าที่ต้องเสียเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติ ประถมศึกษา พ.ศ.2464 ได้กำหนดให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้มีหน้าที่สำรวจขายฉกรรจ์ ส่วน การตรวจสอบบัญชีที่สำรวจขายฉกรรจ์ผู้มีหน้าที่ของคณะกรรมการอำเภอการดำเนินการเก็บเงิน ศึกษาพลีของคณะกรรมการอำเภอต้องอยู่ภายในความรับผิดชอบของเสนาบดี กระทรวงศึกษาธิการ

1.3 การดำเนินการเก็บเงินศึกษาพลี ระหว่าง พ.ศ.2464-2473⁴

เมื่อมีการประกาศเก็บเงินศึกษาพลี ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ใน มณฑลต่าง ๆ เจ้าหน้าที่ในแต่ละท้องที่มณฑล ก็จะออกสำรวจฐานะความยากดีมีจนของราษฎร ว่าราษฎรในท้องที่ที่ตนรับผิดชอบอยู่ มีฐานะการเงินพอที่จะชำระเงินศึกษาพลีได้หรือไม่เพียงใด หากราษฎรมีฐานะพอจะชำระเงินศึกษาพลีได้ เจ้าหน้าที่จึงจะดำเนินการเก็บเงินศึกษาพลี แต่การ ดำเนินการเก็บเงินศึกษาพลีในมณฑลต่าง ๆ ประสบปัญหาต่าง ๆ มากน้อยต่างกัน ซึ่งเจ้าหน้าที่ก็ ได้พยายามหาวิธีการแก้ไขในเวลาต่อมา

1.3.1 การเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ในมณฑล ต่าง ๆ ระหว่าง พ.ศ.2464-2473

การเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 เสนาบดี กระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่ดูแลดำเนินการเก็บเงินศึกษาพลีของสมุหเทศาภิบาลหรืออุปราช นายอำเภอและกำนันผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภอและกำนันผู้ใหญ่บ้านจะร่วมมือกันดำเนินการเก็บเงิน ศึกษาพลีจากขายฉกรรจ์ ที่มีหน้าที่ต้องเสียเงินศึกษาพลีให้กับเจ้าหน้าที่ ก่อนที่เจ้าหน้าที่ดังกล่าว จะดำเนินการเก็บเงินศึกษาพลีต้องพิจารณาถึงฐานะการเงินของขายฉกรรจ์ส่วนใหญ่ในท้องที่ที่ตน รับผิดชอบว่า ขายฉกรรจ์เหล่านี้มีกำลังเงินพอที่จะชำระเงินศึกษาพลีได้หรือไม่ นอกจากนี้แล้ว ยัง ต้องพิจารณาถึงจำนวนเด็กที่จะบังคับให้เข้าเล่าเรียนหนังสือในโรงเรียนว่ามีมากน้อยเพียงไร และมีสถานที่ มีครู ตลอดจนค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เพียงพอกับจำนวนนักเรียนหรือไม่ เมื่อนำมาเทียบเคียง กับจำนวนเงินศึกษาพลีที่คาดว่าจะเก็บได้จากขายฉกรรจ์อายุ 18-60 ปี โดยกำหนดเก็บเงินศึกษา พลีคนละไม่ต่ำกว่า 1 บาท และไม่เกิน 3 บาทต่อปี เมื่อนายอำเภอพบว่าในท้องที่ตนรับผิดชอบอยู่ มีขายฉกรรจ์จำนวนมากที่มีฐานะพอจะชำระเงินศึกษาพลีได้ ก็จะประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตาม พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ทันที และดำเนินการเก็บเงินศึกษาพลีในเวลาต่อมา

⁴ เฟื่องอ้าง , น.70-95 .

ชายฉกรรจ์ทุกคนอายุ 18-60 ปี ที่ต้องเสียศึกษาพลีนั้น หมายความว่า ชายฉกรรจ์อายุตั้งแต่อายุ 18 ปีบริบูรณ์ จนถึงอายุ 60 ปีบริบูรณ์ ถ้ามีอายุ 17 ปีเต็ม ย่างปีที่ 18 ก็จะต้องลงชื่อไว้ในที่ใบสำรวจด้วย

จากการสำรวจเอกสาร พบว่าการประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ในมณฑลต่าง ๆ มีความแตกต่างกันดังนี้ มี 1 มณฑลประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ตั้งแต่ พ.ศ.2464 จนถึง พ.ศ.2467 มี 2 มณฑลประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ตั้งแต่ พ.ศ.2464 จนถึง พ.ศ.2468 มี 1 มณฑลประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ตั้งแต่ พ.ศ.2464 จนถึง พ.ศ.2471 มี 1 มณฑล ประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ในพ.ศ.2465 มี 3 มณฑล ประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ตั้งแต่ พ.ศ.2465 จนถึง พ.ศ.2468 มี 1 มณฑล ประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ตั้งแต่ พ.ศ.2465 จนถึง พ.ศ.2470 มี 1 มณฑลประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ตั้งแต่ พ.ศ.2465 จนถึงพ.ศ.2471 มี 7 มณฑล ประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ตั้งแต่ พ.ศ.2465 จนถึง พ.ศ.2472 และมี 1 มณฑล ประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ตั้งแต่พ.ศ.2466 จนถึงพ.ศ.2469

มณฑลต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเริ่มประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตั้งแต่ พ.ศ.2465 เป็นต้นไป ยกเว้นมณฑลกรุงเทพฯ มณฑลเดียวที่จะเริ่มประกาศเก็บเงินศึกษาพลีล่าช้ากว่ามณฑลอื่น ๆ คือ ประกาศใช้ใน พ.ศ.2466 และสิ้นสุดใน พ.ศ.2469 ทั้งนี้เป็นเพราะเจ้าพระยามรราชเสน่หาดิกระทรงนครบาล พยายามขัดขวางไม่ให้ประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 โดยให้เหตุผลว่าการเก็บเงินศึกษาพลี จะทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อน และยังกล่าวอีกว่าในมณฑลกรุงเทพฯ มีจำนวนโรงเรียนมากพอสมควร สำหรับเด็กที่จะเข้าศึกษาได้เพียงพอ จนกระทั่งถึง พ.ศ.2466 เจ้าพระยามรราชจึงเปลี่ยนแนวความคิดไป คือ เห็นด้วยกับการเก็บเงินศึกษาพลี เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อการจัดการศึกษา จึงสั่งให้เจ้าหน้าที่เก็บเงินศึกษาพลีในมณฑลกรุงเทพฯ ในพ.ศ.2466

อย่างไรก็ตามมณฑลต่าง ๆ ส่วนใหญ่ยกเว้นมณฑลกรุงเทพฯ เริ่มประกาศเก็บเงินศึกษาพลีในเวลาใกล้เคียงกัน แต่ระยะเวลาสิ้นสุดของการเก็บเงินศึกษาพลีจะแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามก็สรุปได้ว่า ภายในระยะเวลา 3 ปี มณฑลต่าง ๆ สามารถประกาศเก็บเงินศึกษาพลี ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ได้ทุกมณฑลแต่ไม่ครบทุกตำบล การที่ไม่สามารถ

ประกาศเก็บเงินศึกษาพลีได้ทุกตำบลเพราะเกิดจากราษฎรส่วนใหญ่มีฐานะยากจน และภายหลังที่ไม่ได้ประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ในมณฑลต่าง ๆ แต่การประกาศใช้การศึกษาภาคบังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ก็ยังคงประกาศใช้ต่อไป อย่างไรก็ตามเมื่อนำการเก็บเงินศึกษาพลีมาเปรียบเทียบกับ การเก็บเงินค่าราชการ ร.ศ.120 แล้วการเก็บเงินค่าราชการ ร.ศ.120 (พ.ศ.2444) ใช้ระยะเวลามากกว่า คือใช้เวลาถึง 11 ปีกว่า จึงสามารถประกาศใช้พระราชบัญญัติเงินค่าราชการได้ทุกมณฑล

1.3.2 การดำเนินการจัดเก็บเงินศึกษาพลี

เมื่อมีการประกาศใช้ และกำหนดอัตราเก็บเงินศึกษาพลี ในท้องที่ตำบลที่มีชาวนครรจ์จำนวนมากมีฐานะพอที่จะชำระเงินศึกษาพลีได้ เจ้าหน้าที่จะกำหนดระยะเวลาให้ชาวนครรจ์มาเสียเงินศึกษาพลีที่ว่าการอำเภอ ชาวนครรจ์ที่นำเงินมาชำระก็จะได้รับใบเสร็จรับเงินไว้เป็นหลักฐาน หากชาวนครรจ์บุคคลใดฝ่าฝืน ไม่นำเงินมาชำระตามกำหนดเวลาก็จะได้รับผลแตกต่างกันแบ่งเป็นสองกรณี คือถูกลงโทษ และไม่ถูกลงโทษ ซึ่งมีรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

(1) การกำหนดอัตราเก็บเงินศึกษาพลีในแต่ละปี

หลักเกณฑ์ในการกำหนดอัตราเก็บเงินศึกษาพลี นายอำเภอจะเป็นผู้ออกคำสั่งให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการสำรวจชาวนครรจ์ที่ต้องชำระเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 แล้ว ให้นำจำนวนชาวนครรจ์ทั้งหมดที่สำรวจได้เปรียบเทียบกับบัญชีสำรวจเด็ก ยกเว้นเด็กที่จะได้รับการยกเว้นกับเด็กที่อยู่ในโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์ รวมกันหักออกจำนวนเด็กเท่าไรและให้คิดครุหนึ่งคนต่อเด็ก 30 คน และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ รวมกันเป็นเท่าไร ให้เอาจำนวนชาวนครรจ์ที่ต้องชำระเงินศึกษาพลีเฉลี่ยกับจำนวนเงินที่ประมาณว่า จะต้องชำระค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเท่าไร ผลของการเฉลี่ยเท่าไรให้ตั้งเป็นหลักอัตราศึกษาพลี แต่ต้องไม่ต่ำกว่า 1 บาท และไม่เกิน 3 บาทต่อปี หากท้องที่ใดมีชาวนครรจ์จำนวนน้อย ประกอบกับราษฎรมีฐานะยากจน จะเก็บเงินศึกษาพลีสูงกว่า 1 บาทไม่ได้ ก็ให้เขยิบอายุเด็กที่จะเกณฑ์เข้าเรียนให้สูงขึ้นตั้งแต่อายุ 8 ปี 9 ปี หรือ 10 ปี ขึ้นไป หากเขยิบอายุเด็กที่จะเกณฑ์เข้าเรียนสูงขึ้นแล้วเงินศึกษาพลีที่เก็บมาก็ยังไม่พอเพียงกับการใช้จ่ายอีกให้แก้ไขด้วยวิธีลดจำนวนครูลงไปหรือเพิ่มจำนวนเด็กให้มากขึ้นต่อครุหนึ่ง เช่น อาจจะเป็นเด็ก 40 คนหรือ 50 คนต่อครุ 1 คน และถ้าเป็นการจำเป็นจริง ๆ ก็ให้เด็กผลัดกันมาเรียน คือ พวกหนึ่งเรียนตอนเช้า อีกพวกหนึ่งเรียนตอนบ่าย

(2) สถานที่เก็บเงินศึกษาพลี

ในระยะแรก สถานที่ที่ใช้เก็บเงินศึกษาพลีอยู่ที่ว่าการอำเภอเพียงแห่งเดียว แต่ปรากฏว่าสถานที่ดังกล่าวไม่มีความสะดวกในการเก็บเงินศึกษาพลี อยู่หลายประการ เช่น ราษฎร

ในตำบลที่อยู่ห่างไกลจากที่ว่าการอำเภอ จะเสียเวลาและเสียค่าเดินทางมาชำระเงินศึกษาพลี เป็นต้นว่า บางทีเสียเป็นราคาหนึ่งเท่าหรือครึ่งหนึ่งของจำนวนเงินศึกษาพลี นอกจากนี้การชำระเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ได้ระบุให้บุคคลนั้นชำระเงินศึกษาพลีเฉพาะในท้องที่ตำบลที่ตนมีรายชื่อบัญชีชำระเงินศึกษาพลี ที่ว่าการอำเภอได้แห่งเดียวเท่านั้น และหากไปชำระเงินศึกษาพลีตำบลอื่นถือเป็นเงินบริจาคไม่ถือว่าชำระเงินศึกษาพลี ด้วยเหตุที่ราษฎรไม่สะดวกในการชำระเงินศึกษาพลี อุปราชหรือสมุหนายกจึงสั่งให้เจ้าหน้าที่ในตำบลที่ไม่ใช่ตำบลที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ กำหนดวันล่วงหน้า และให้กำนันผู้ใหญ่บ้านไปป่าวประกาศบอกแก่ราษฎร เพื่อให้ราษฎรเตรียมนำเงินมาชำระเพราะเจ้าหน้าที่จากอำเภอจะเดินทางออกไปเก็บเงินศึกษาพลี และถ้าตำบลใดมีโรงงาน มีลูกจ้าง ก็ให้ขอให้ผู้จัดการช่วยรวบรวมลูกจ้างเหล่านั้นมาชำระเงินศึกษาพลีให้แก่เจ้าหน้าที่ออกไปตั้งเก็บเงินศึกษาพลีตามวันที่กำหนดในตำบลนั้น ถ้านายอำเภอไปเองไม่ได้ก็ให้ศึกษาธิการอำเภอออกไปเก็บแทน

จะเห็นได้ว่า การเก็บเงินศึกษาพลีในระยะหลังเจ้าหน้าที่จะเป็นผู้ออกไปเก็บเงินศึกษาพลีในท้องที่ที่มีได้ตั้งอยู่ที่ว่าการอำเภอจากชายฉกรรจ์ ซึ่งถือได้ว่าวิธีการเก็บเงินศึกษาพลีเช่นนี้อำนวยความสะดวกให้แก่ราษฎรมากขึ้น

(3) ชายฉกรรจ์ที่จะต้องชำระเงินศึกษาพลี แบ่งออกเป็น 2 ประเภท

(3.1) ชายฉกรรจ์อายุ 18 – 60 ปี ที่อยู่ในบังคับกฎหมายสยาม ต้องเสียเงินศึกษาพลีตามอัตราที่เจ้าหน้าที่กำหนดเก็บ

(3.2) ชายฉกรรจ์อายุ 18-60 ปี ที่อยู่ในบังคับกฎหมายต่างประเทศ

การเก็บเงินศึกษาพลี ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 รัฐบาลได้กำหนดให้ชายฉกรรจ์ทุกคนต้องชำระเงินศึกษาพลี ยกเว้นบุคคลที่ได้รับการยกเว้น เพราะถือว่าเงินศึกษาพลีที่เก็บมา นำมาบำรุงสาธารณะประโยชน์ในท้องที่ที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ อย่างไรก็ตาม ก็มีบุคคลทั้งสองประเภทนี้ บางส่วนขัดขึ้นที่จะชำระเงินศึกษาพลี ทั้งนี้มาจากสาเหตุ ดังนี้

ก. ชายฉกรรจ์ไม่มีทรัพย์สิน เช่น พวกลูกจ้างของเอกชนและบุตรที่อยู่ในการดูแลของบิดามารดาหรืออยู่กับผู้ปกครองยังไม่ได้แยกครัวเรือนออกไป บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้จะไม่สะสมสมบัติแม้บางคนได้เงินค่าจ้างแพงกว่าเงินเดือนข้าราชการบางตำแหน่งแต่กลับแสดงตนว่าหาเช้ากินค่ำ เจ้าหน้าที่จะไปยึดทรัพย์สินขายทอดตลาดก็ไม่มี เพราะอาศัยอยู่กับนายจ้างครองสมบัติอยู่แต่ เครื่องนุ่งห่ม ที่นอน หมอน มุ้งเท่านั้น จึงเป็นสาเหตุให้บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ไม่นำเงินไปชำระเงินศึกษาพลี ซึ่งบุคคลเหล่านี้ไม่นำเงินมาชำระเจ้าหน้าที่เก็บเงินศึกษาพลีก็จะลงโทษกับบุคคลเหล่านี้เลยก็ทำไม่ได้ เพราะต้องสอบสวนให้ถี่ถ้วนเสียก่อน

จากสาเหตุข้างต้น เจ้าหน้าที่ก็ต้องพยายามสำรวจหาความจริงว่าบุคคลต่าง ๆ ที่ไม่ยอมชำระเงินศึกษาพลีนั้น ตามเหตุผลที่อ้างมานั้นเป็นความจริงหรือไม่ หากไม่เป็นความจริง เจ้าหน้าที่จึงจะดำเนินการลงโทษแก่ผู้ไม่ยอมมาชำระเงินศึกษาพลีได้

ข. ราษฎรไม่เข้าใจเหตุผลที่แต่ละท้องที่กำหนดเก็บเงินศึกษาพลีแตกต่างกัน การกำหนดเก็บเงินศึกษาพลีในแต่ละท้องที่อำเภอแตกต่างกัน ทั้งนี้เป็นเพราะบางท้องที่อำเภอมีจำนวนชายฉกรรจ์มาก มีจำนวนโรงเรียนอยู่มาก มีจำนวนเด็กที่ต้องเกณฑ์เข้าเรียนจำนวนน้อย ในท้องที่ตำบลเหล่านั้นก็จะกำหนดเก็บเงินศึกษาพลีในอัตราต่ำ แต่ถ้าในท้องที่ตำบลใดมีจำนวนชายฉกรรจ์น้อย มีจำนวนโรงเรียนน้อย มีจำนวนเด็กที่จะเกณฑ์เข้าเรียนมาก การกำหนดอัตราเก็บเงินศึกษาพลีในท้องที่ดังกล่าวก็จะกำหนดในอัตราสูงเพื่อที่จะนำเงินดังกล่าวมาจัดการศึกษาประชาบาลให้เพียงพอ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ในแต่ละท้องที่ที่กำหนดเก็บเงินศึกษาพลีในอัตราที่แตกต่างกัน ซึ่งเหตุผลดังกล่าวราษฎรในบางท้องที่ไม่เข้าใจและคิดว่าเจ้าหน้าที่เก็บเงินศึกษาพลีในลักษณะลำเอียงไม่ยุติธรรม จึงไม่นำเงินศึกษาพลีมาชำระ อาทิ ในจังหวัดชลบุรี นายอำเภอได้วางอัตราเก็บเงินศึกษาพลี ดังนี้ ตำบลที่มีชายฉกรรจ์น้อย แต่มีเด็กที่ต้องเข้าเรียนมาก กำหนดเก็บเงินศึกษาพลีคนละ 3 บาท ส่วนตำบลที่มีผู้คนมากและมีความสมบูรณ์ เช่น ตำบลที่มีตลาด กำหนดราษฎรให้เสียเงินศึกษาพลี คนละ 2 บาท เท่านั้น ด้วยการกำหนดอัตราเก็บเงินศึกษาพลีที่แตกต่างกัน จึงทำให้ราษฎรตำบลที่ต้องเสียเงินศึกษาพลี คนละ 3 บาท ขัดขืนไม่ยอมมาชำระเงินศึกษาพลี ดังนั้น มีวิธีแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการให้นายอำเภอหรือศึกษาธิการอำเภอชี้แจงแก่กำนันให้เข้าใจ แล้วให้กำนันนำไปชี้แจงแก่ลูกบ้านของตนต่อไป หรือเวลาที่นายอำเภอหรือศึกษาธิการอำเภอและศึกษาธิการจังหวัดออกไปตรวจราชการตามท้องที่ได้ชี้แจงเหตุผลถึงการกำหนดเก็บเงินศึกษาพลีที่แตกต่างกันให้แก่ราษฎรทราบ และมีอีกวิธีหนึ่งคือกระทรวงศึกษาธิการพิมพ์คำชี้แจงขึ้นอีกฉบับหนึ่ง ว่าด้วยการที่ราษฎรจะต้องออกเงินศึกษาพลีให้แก่การศึกษาสำหรับชาติแจกให้กำนันอ่านคำชี้แจงเหตุผลที่ในแต่ละท้องที่กำหนดอัตราเก็บเงินศึกษาพลีแตกต่างกันให้ในที่ประชุมราษฎรในบางโอกาส เช่น ในวันประชุมทำบุญ และวันนักขัตฤกษ์ เป็นต้น หรือแจกให้โรงเรียนทุกโรงเรียนเพื่อให้ครูใหญ่อ่านคำชี้แจงข้างต้นในที่ประชุมสัปดาห์ละครั้งหรือแจกให้วัด เพื่อให้พระสงฆ์ช่วยอ่านในวันประชุมบำเพ็ญกุศลของราษฎร ให้ราษฎรฟัง

(4) บทลงโทษ : การผ่อนผันและการยึดทรัพย์ขายทอดตลาด

บทลงโทษสำหรับชายฉกรรจ์ ที่มีหน้าที่ต้องเสียเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 จะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ บทลงโทษในลักษณะผ่อนผัน กับ

บทลงโทษในลักษณะรุนแรง ซึ่งบทลงโทษทั้งสองจะลงโทษจะอยู่ภายใต้เหตุผลต่าง ๆ ของราชฎร และเจ้าหน้าที่

(4.1) บทลงโทษในลักษณะการผ่อนผัน

การเก็บเงินศึกษาพลีในลักษณะการผ่อนผัน คือ เจ้าหน้าที่จะผ่อนผันเฉพาะชาย ฌรจรที่มีฐานะยากจนขัดสนจริง ๆ เช่น นายอำเภออาจจะให้ชายฌรจรที่มีหน้าที่ต้องเสียเงิน ศึกษาพลีที่ขัดสนเงินทองชำระเงินศึกษาพลีภายหลังเวลาที่กำหนดได้ ดังจะเห็นได้จากในมณทล มหาราชฎร

จะเห็นได้ว่าการเก็บเงินศึกษาพลีจะใช้วิธีลุ่มอะล่วยกับราชฎรและหากชายฌรจรที่ไม่สามารถชำระเงินในปีได้ ก็ให้ค้างข้ามปีได้ เมื่อบุคคลนั้นมีเงินจึงให้นำมาชำระและหากชาย ฌรจรมีฐานะยากจนไม่สามารถชำระเงินศึกษาพลี 3 ปีติด ๆ กันได้ นายอำเภอก็จะให้ยกเลิกบัญชี ค้างชำระ 3 ปี ของบุคคลค้างชำระเงินศึกษาพลีได้ ดังจะเห็นได้จากนายอำเภอบ้านนาคอน จังหวัด สุราษฎร์ธานี ส่งบัญชีขออนุญาตจำหน่ายผู้ค้างเงินศึกษาพลี พ.ศ.2466 ประเภทค้าง 3 ปี ติด ๆ กัน จำนวน 533 รายชื่อ รวมเป็นเงิน 533 บาท และอำเภอกาญจนดิฐ จังหวัดสุราษฎร์ธานี รวม 589 ราย เป็นเงิน 589 บาท

(4.2) บทลงโทษในลักษณะรุนแรง

บทลงโทษในลักษณะรุนแรง คือ การยึดทรัพย์สินขายทอดตลาด ซึ่งเจ้าหน้าที่ สามารถยึดทรัพย์สินขายทอดตลาดได้ 2 กรณี คือ กรณีที่หนึ่ง บุคคลที่มีหน้าที่ต้องชำระเงินศึกษา พลีทั้ง ๆ ที่ตนมีเงินพอที่จะชำระได้แต่ไม่ยอมชำระ กรณีที่สองคือ บุคคลมีหน้าที่ต้องชำระเงิน ศึกษาพลีแต่ไม่มีเงินพอเพียงที่จะชำระแต่มีทรัพย์สินซึ่งบุคคลทั้งสองกรณีจะต้องถูกยึดทรัพย์สิน ขายทอดตลาด แต่ถ้าพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว บุคคลที่มีหน้าที่ต้องชำระเงินศึกษาพลีมีทรัพย์สินแต่ไม่ มีเงินยอมเสียเปรียบบุคคลที่มีเงินแต่ไม่มีทรัพย์สิน เพราะถึงแม้ว่าบุคคลนี้ไม่ชำระเงินศึกษาพลีก็ ไม่ได้เสียอะไรเลย เนื่องจากไม่มีทรัพย์สินจะให้เจ้าหน้าที่ยึดไปขายทอดตลาดได้ และบทลงโทษแก่ บุคคลที่ไม่ยอมชำระเงินศึกษาพลีมีโทษทางแพ่งมิได้ลงโทษทางอาญา ส่วนบุคคลที่ไม่มีเงิน แต่มี ทรัพย์สินจะเสียเปรียบมาก เพราะเจ้าหน้าที่จะยึดทรัพย์สินไปขายทอดตลาดได้ทั้งที่บุคคลนั้นมี ฐานะยากจน จะเห็นได้ว่าบทลงโทษของการไม่ชำระเงินศึกษาพลียังมีข้อบกพร่อง เช่น มี ข้อบกพร่องที่ให้บุคคลที่มีเงินแต่ไม่มีทรัพย์สินฝ่าฝืนกฎหมายได้โดยไม่ต้องรับโทษ ส่วนบุคคลที่ ยากจนขัดสนไม่มีเงิน แต่มีทรัพย์สินจะถูกยึดทรัพย์สินขายทอดตลาด นอกจากนี้แล้วข้อบกพร่องของ เจ้าหน้าที่เมื่อกฎหมายให้อำนาจในการยึดทรัพย์สินของผู้ไม่ชำระเงินศึกษาพลีได้ เจ้าหน้าที่มัก

ไม่ได้พิจารณาให้ถ่องแท่นั่นเองว่า ควรจะยึดหรือไม่ยึดและควรยึดทรัพย์สินชนิดใด เมื่อเห็นว่า กฎหมายอนุญาตให้ก็ยึดทรัพย์สินได้ก็ยึดไปโดยไม่คิดถึงความสะดวกของราษฎรเลย

(5) ขั้นตอนในการยึดทรัพย์สินขายทอดตลาด

นายอำเภอจะเป็นผู้ออกหมายสั่งให้ยึดทรัพย์สินจากผู้ฝ่าฝืนไม่ชำระเงินศึกษาพลีมาขายทอดตลาด โดยให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านดำเนินการยึดมาขายทอดตลาด ผู้ซื้อสินค้าทอดตลาด เหล่านี้จะต้องนำเงินมาวางมัดจำ ร้อยละ 5 ของราคาสินค้านั้นในทันที และทำสัญญาจะจ่ายเงินที่เหลือให้เสร็จภายในกำหนด เมื่อผู้มาซื้อทรัพย์สินที่ยึดมาได้ชำระเงินเสร็จเรียบร้อยแล้วพลึงก็จะเก็บเงินในส่วนเงินศึกษาพลีและค่าปรับเข้าหลวง⁵ และถ้ามีเงินเหลือจากการขายทรัพย์สินก็จะคืนให้เจ้าของทรัพย์สินนั้น และเจ้าหน้าที่อำเภอก็จะออกไปเสร็จรับเงินศึกษาพลีให้แก่ข้าของทรัพย์สินนั้นไว้เป็นหลักฐานด้วย

(6) การจำหน่ายผู้ค้างเงินศึกษาพลี

ก่อนพ.ศ.2468 สาระสำคัญในพระราชบัญญัติการเก็บเงินศึกษาพลี ยังไม่กล่าวถึงวิธีการจำหน่ายเงินศึกษาพลีไว้ จนเวลาผ่านมาถึง พ.ศ.2468 กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ประกาศชี้แจงเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการจำหน่ายเงินศึกษาพลี เพราะมีบุคคลค้างชำระเงินศึกษาพลีจำนวนมาก ทั้งนี้เพื่อตัดความรุงรังและการเพิ่มขึ้นของบัญชีผู้ติดค้างไว้เป็นแนวทางสำหรับให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ

วิธีการจำหน่ายผู้ค้างเงินศึกษาพลี ชายฉกรรจ์ที่มีหน้าที่ต้องชำระเงินศึกษาพลี ด้วยเหตุเป็นพวกที่ยังไม่มีชื่อในแบบสำรวจ ป.27 (บัญชีสำรวจชายฉกรรจ์) เพื่อเก็บเงินศึกษาพลี เพราะสำรวจตกหล่นหรือเพ่งย้ายมาภายหลังเมื่อการสำรวจชายฉกรรจ์ได้เสร็จสิ้นไปแล้ว หรือเป็นพวกที่ถูกยึดทรัพย์สิน แต่ขอผลัดส่งเงินซึ่งนายอำเภอหรือเจ้าหน้าที่ได้ผ่อนผันไว้ พวกนี้อาจเป็นเหตุให้เงินศึกษาพลีติดค้างเนิ่นนานถึงข้ามปีได้ ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ชี้แจงไว้ว่า ถ้ามีผู้ค้างเงินศึกษาพลีค้างข้ามปีปรากฏเช่นนี้ ก็ต้องถือหลักว่าเมื่อผู้ใดไม่ได้เสียเงินศึกษาพลีสำหรับปีใดก็เป็นหนี้ติดตัวผู้นั้น ซึ่งมีหน้าที่ต้องชำระเงินศึกษาพลีสำหรับปีที่ค้างในปีใหม่ได้เสมอไป อย่างไรก็ตาม เมื่อมีผู้ค้างชำระเงินศึกษาพลีเพิ่มมากขึ้น บัญชีเงินค้างมีเพิ่มขึ้นไม่สิ้นสุด เหตุฉะนั้นเพื่อป้องกันความยุ่งยากให้แก่เจ้าหน้าที่ซึ่งจะต้องทำบัญชีเงินค้างทบถมกันรุงรังมากขึ้นทุก ๆ ปี กระทรวงศึกษาธิการจึงกำหนดให้บุคคลไม่สามารถชำระเงินศึกษาพลีจนเป็นต้นเหตุให้ค้างถึง 3 ปีติด ๆ กันแล้วให้นายอำเภอสอบสวน เมื่อเห็นว่าการที่ไม่ชำระไม่ใช่เป็นเพราะมีทุนทรัพย์แต่ไม่ยอม

⁵ ค่าปรับเข้าหลวงให้รวมถึงค่าพาหนะ ค่าเบี้ยเลี้ยง

เสีย หรือเจตนาหลีกเลี่ยง ถ้าเป็นการสมควรก็ให้รายงานขออนุญาตจำหน่ายบัญชีเงินศึกษาพลีแก่ สมุหเทศาภิบาลประจำมณฑล

นอกจากนี้แล้วยังพิจารณาจากจำนวนเงินศึกษาพลีซึ่งกำหนดว่าจะเก็บได้สำหรับ พ.ศ. ไต แต่ไม่สามารถจะเรียบเก็บได้ ด้วยเหตุ เช่น ตาย สำนวนผิด สำนวนซ้ำ ต้องโทษ วิกลจริต พิการ อพยพย้ายถิ่นที่อยู่ เป็นต้น ผู้ว่าราชการจังหวัด ก็มีอำนาจจำหน่ายเงินศึกษาพลีประเภทนี้ ออกจากบัญชีได้ แล้วรายงานให้มณฑลทราบ ดังตัวอย่าง นายอำเภอส่งบัญชีรายชื่อผู้ค้างเงิน ศึกษาพลีประเภท สำนวนผิด ถึงแก่กรรมและอื่น ๆ ในอำเภอท่าโรงช้าง พ.ศ.2466 จนถึงพ.ศ.2468 รวม 87 รายชื่อ จำนวนเงิน 87 บาท

นอกจากนี้ยังพิจารณาจากเงินศึกษาพลีที่เก็บได้แล้วแต่หายไป ด้วยเหตุประการใด ๆ เช่น ถูกยักยอก ให้มณฑลรายงานชี้แจงเหตุผลไปยังกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อขออนุญาตจำหน่าย บัญชี เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงจะจำหน่ายได้

1.4 ปัญหาและการแก้ไขปัญหาในการเก็บเงินศึกษาพลี ระหว่าง พ.ศ.2464-2473⁶

การดำเนินการเก็บเงินศึกษาพลีเริ่มนับตั้งแต่ พ.ศ.2464 จนถึง พ.ศ.2473 ใช้เวลา รวม 9 ปี ซึ่งในกระบวนการเก็บเงินศึกษาพลีอย่างต่อเนื่องภายใน 9 ปี ได้ประสบปัญหาจาก ราษฎรและเจ้าหน้าที่ คือ ปัญหาความยากจนและการเป็นหนี้สินของราษฎร ปัญหาราษฎรไม่ยอม ชำระเงินศึกษาพลี ปัญหาเจ้าหน้าที่ยักยอกเงินศึกษาพลี ปัญหาทรัพย์สินที่ยึดมาขายทอดตลาด ไม่ได้ อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่ก็พยายามหาวิธีป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว

1.4.1 ปัญหาความยากจนและการเป็นหนี้สินของราษฎร

ปัญหาความยากจนและการเป็นหนี้สินของราษฎร นับว่าเป็นปัญหาสำคัญประการ หนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเก็บเงินศึกษาพลีของทางราชการ สาเหตุหลักของความยากจนและการ เป็นหนี้สินของราษฎรสืบเนื่องมาจากการเพาะปลูกไม่ได้ผล การเกษตรกรรมของไทยส่วนใหญ่ยังมี กรรมวิธีการผลิตทางการเกษตรแบบดั้งเดิม ดังนั้นความสำเร็จและความล้มเหลวของการ เพาะปลูกจึงขึ้นอยู่กับธรรมชาติ การเพาะปลูกไม่ได้นำเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ เช่น ใช้ปุ๋ย คอก การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ การไถคราดอย่างระมัดระวัง การสูบน้ำ มาช่วยในการเพาะปลูก ดัง จะเห็นได้จาก พ.ศ.2464 สภาพการณ์ธรรมชาติ เกิดฝนแล้วทำให้การเกษตรกรรมไม่ได้รับผลผลิต

⁶ กิตยา กิ่งพุทธพงศ์, อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 1 , น.97-107.

เต็มที่และยังประสบความเสียหายจึงส่งผลให้ราษฎรไม่มีเงินมากพอที่จะจ่ายเงินศึกษาพลีให้ตามอัตรากำหนดเก็บ เช่นตำบลย่านมัทรี ตำบลพยุหแก่น จังหวัดนครสวรรค์

เห็นได้ว่า การที่ราษฎรยากจน จึงทำให้ไม่สามารถชำระเงินศึกษาพลีบำรุงการศึกษาให้กับท้องที่ ปัญหาที่ตามมา คือ ทางกรมไม่สามารถเก็บเงินศึกษาพลีได้ตามที่ประมาณการไว้ เช่น มณฑลอุดรธานี ใน พ.ศ.2465 คาดว่าจะเก็บเงินศึกษาพลีได้ 184,047 บาท แต่ปรากฏว่า เก็บได้เพียง 152,690 บาท และทำให้มีเงินศึกษาพลีค้างชำระถึง 31,357 บาท ซึ่งการเก็บเงินศึกษาพลีไม่ได้ตามที่คาดไว้นั้น ส่งผลต่อการจัดการศึกษาอีกด้วย กล่าวคือ ก่อนที่เจ้าหน้าที่จะเก็บเงินศึกษาพลีไม่ได้ตามที่คาดไว้นั้น ส่งผลต่อการจัดการศึกษาอีกด้วย กล่าวคือ ก่อนที่เจ้าหน้าที่จะเก็บเงินศึกษาพลีก็ได้คำนวณแล้วว่าต้องเก็บจำนวนเท่าใดถึงจะพอเพียงต่อการจัดการศึกษาประจำตำบล แต่เมื่อราษฎรประสบปัญหายากจน ต้องชำระเงินศึกษาพลีได้ต่ำกว่าอัตราที่เจ้าหน้าที่กำหนดนั้น ย่อมทำให้เกิดปัญหาต่อการจัดการศึกษาตามมา และปัญหาดังกล่าวก็ยังมีเรื่อยมา จนถึง พ.ศ.2469 ซึ่งเห็นได้ชัดเจน เพราะประเทศไทยได้รับผลกระทบจากปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก

ปัญหาเศรษฐกิจของโลกตกต่ำอย่างยิ่งใน พ.ศ.2472 ได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของไทยด้วย กล่าวคือ ทำให้ราคาสินค้าทางการเกษตรกรรมประเภทต่าง ๆ ตกต่ำและไม่อาจนำขายสู่ตลาดต่างประเทศได้ ซึ่งปัญหาราคาสินค้าตกต่ำและขายไม่ออก ทำให้ฐานะเศรษฐกิจของราษฎรยากแค้นและยากจน จนถึงกับเป็นหนี้เป็นสินกันจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากรายงานการสำรวจของ ซิมเมอร์แมน ได้รายงานถึงปัญหาหนี้สินของชาวนาไทยว่าราษฎรทั่วประเทศเป็นหนี้สินและยากจน จำนวน 143,460,000 บาท จากครัวเรือน 1,810,000 ครัวเรือนของจำนวนทั้งหมด ปัญหาความยากจนและเป็นหนี้สินของราษฎร ส่งผลให้ราษฎรไม่นำเงินศึกษาพลีมาชำระหรือไม่ก็ชำระไม่ได้ครบตามอัตรากำหนดเก็บ ซึ่งเป็นปัญหาต่อการดำเนินการเก็บเงินศึกษาพลี แต่อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ก็พยายามเก็บเงินศึกษาพลีด้วยการผ่อนผันขยายเวลาให้แก่ราษฎร เช่น เจ้าหน้าที่กำหนดเก็บเงินศึกษาพลีให้เสร็จภายใน 3 เดือน หากบุคคลใดยังไม่มีเจ้าหน้าที่ก็ผ่อนผันยืดเวลาให้เป็น 5 เดือนบ้างก็มีหรือให้คิดข้ามปีก็มี

1.4.2 ปัญหาราษฎรไม่ยอมชำระเงินศึกษาพลี

ปัญหาราษฎรไม่ยอมเสียเงินศึกษาพลี แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ปัญหากรรมกรในเมืองไม่ยอมชำระเงินศึกษาพลี ปัญหาคนงานและกุลีในกรรมรถไฟหลวงแห่งกรุงสยาม ไม่ยอมชำระเงินศึกษาพลี ปัญหาคนบังคับต่างประเทศไม่ยอมชำระเงินศึกษาพลี

(1) ปัญหากรรมกรในเมืองแร่มียอมชำระเงินศึกษาพลี แต่ยอมชำระเงินรัฐูปการ

นับตั้งแต่มีการประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ในท้องที่ต่าง ๆ ก็ประสบปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหากรรมกรในเมืองแร่มียอมชำระเงินศึกษาพลี ซึ่งการที่ชายฉกรรจ์ที่มีหน้าที่ต้องชำระเงินศึกษาพลี แต่ไม่มาชำระ ทั้งนี้เป็นเพราะเจ้าหน้าที่มิได้วางบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนที่ไม่ชำระเงินศึกษาพลี จึงทำให้ชายฉกรรจ์ที่มีฐานะที่จะเสียเงินศึกษาพลีได้ไม่มาชำระเงิน ผู้ว่าราชการจังหวัดบางจังหวัดจึงพยายามแก้ไขปัญหานี้ที่ชายฉกรรจ์ไม่มาชำระเงินศึกษาพลี ด้วยการขอร้องให้นายเมืองเป็นผู้เก็บเงินศึกษาพลี ซึ่งนายเมืองก็ตกลงช่วยเก็บเงินศึกษาพลีและรัฐูปการให้แก่เจ้าพนักงาน เมื่อนายเมืองดำเนินการเก็บเงินศึกษาพลีและเงินรัฐูปการ ปรากฏว่านายเมืองเก็บเงินศึกษาพลีไม่ได้ เก็บได้แต่เงินรัฐูปการเท่านั้น โดยให้เหตุผลว่า พวกกรรมกรยอมเสียให้แต่เงินรัฐูปการเท่านั้น เพราะกรรมกรเกรงว่าหากไม่เสียเงินรัฐูปการ เจ้าพนักงานไปตรวจพบว่ามิได้เสียเงินรัฐูปการ เจ้าหน้าที่ก็จะนำตัวกรรมกรมาที่อำเภอ เป็นการเสียเวลาหาเลี้ยงชีพและขาดประโยชน์ของเขา จะเห็นได้ว่านายเมืองไม่ได้ช่วยเก็บเงินศึกษาพลีอย่างจริงจัง เพราะเขาถือว่า ถึงเก็บเงินศึกษาพลีให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่ได้ก็ไม่ได้รับผลเสียหายอย่างไร เพราะเงินศึกษาพลีแตกต่างจากเงินรัฐูปการ กล่าวคือหากนายเมืองเก็บเงินรัฐูปการไม่ได้ เจ้าหน้าที่ก็จะมานำพวกกรรมกรไปสอบสวนที่อำเภอ ซึ่งจะทำให้นายเมืองเสียผลประโยชน์ ส่วนการที่ชายฉกรรจ์ไม่ยอมชำระเงินศึกษาพลี นายเมืองก็ไม่จำเป็นต้องเร่งรัด เพราะเจ้าหน้าที่ก็ไม่นำตัวผู้ไม่ยอมชำระเงินศึกษาพลีไปที่อำเภอ นายเมืองก็ไม่เสียผลประโยชน์เนื่องจากพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ยังไม่มีระเบียบให้อำนาจแก่เสนาบดี หรือสนับสนุนให้ลงโทษ ผู้ฝ่าฝืนชำระเงินศึกษาพลี ดังนั้นเมื่อเจ้าพนักงานไปตรวจพบผู้ใดที่ยังไม่เสียเงินศึกษาพลีก็ได้แต่บอกให้ผู้นั้นไปเสีย เมื่อผู้นั้นไม่ไปก็ไม่มีความทำอะไรพวกเขาได้ และในการยึดทรัพย์ทางอำเภอต้องขออนุญาตจังหวัดก่อนจึงจะยึดได้ แต่โดยมากผู้ว่าราชการจังหวัดโดยมากไม่ใคร่อนุญาตให้ยึดได้ง่าย ๆ เพราะมีมาตรการของกระทรวงมหาดไทยชี้ชัดขึ้นในเรื่องนี้อยู่ จะเห็นได้ว่าเนื่องจากเจ้าหน้าที่เก็บเงินศึกษาพลีไม่มีอำนาจจัดการเก็บเงินศึกษาพลีได้อย่างเต็มที่ จึงเป็นเหตุให้มีผู้หลีกเลี่ยงไม่เสียเงินศึกษาพลีเป็นจำนวนมาก ทำให้การเก็บเงินศึกษาพลีฝืดเคือง เช่น ในบางจังหวัดเก็บเงินศึกษาพลีได้น้อย

(2) ปัญหาเกลือและคนงานในกรรมรถไฟหลวงแห่งกรุงสยามไม่ยอมชำระเงินศึกษาพลี

เมื่อนายอำเภอได้สำรวจในท้องที่ที่ตนรับผิดชอบ และได้ประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ได้ดำเนินการเก็บเงินศึกษาพลีประสบปัญหาเกลือและคนงานในกรรมรถไฟแห่งกรุงสยาม ไม่ยอมชำระเงินศึกษาพลีจำนวนมาก โดย

อ้างว่าไม่ต้องไปชำระเงินรัฐอุปการที่อำเภอจึงไม่ไปชำระเงินศึกษาพลีด้วย เจ้าหน้าที่จึงอำนวยความสะดวกให้โดยออกไปเก็บเงินถึงท้องที่ ปรากฏว่าพวกกุลีและคนงานของกรมรถไฟหลวงแห่งกรุงสยามจำนวนมากไม่ยอมชำระเงินศึกษาพลี อย่างไรก็ตาม การเก็บเงินศึกษาพลีได้กำหนดบทลงโทษแก่ผู้ที่มีทรัพย์สินแต่ไม่ยอมชำระเงินศึกษาพลี อย่างไรก็ตาม การเก็บเงินศึกษาพลีได้กำหนดบทลงโทษแก่ผู้ที่มีทรัพย์สิน แต่ไม่ยอมชำระเงินศึกษาพลีตามกำหนดไว้ ในพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 แต่ชายฉกรรจ์เหล่านี้ไม่เกรงกลัวต่อบทลงโทษของเงินศึกษาพลี เพราะชายฉกรรจ์ที่เป็นกุลีและคนงานของกรมรถไฟหลวงแห่งกรุงสยามไม่ทรัพย์สินสมบัติสิ่งใดเป็นแก่นสาร เจ้าหน้าที่จะมาทำการยึดทรัพย์สิน ก็ไม่สามารถนำสิ่งของที่มีค่าไปขายทอดตลาดได้ และบทลงโทษผู้ไม่ชำระเงินศึกษาพลีเป็นบทลงโทษทางแพ่ง มีโทษทางอาญา ดังนั้นใน พ.ศ.2469 สมุหเทศาภิบาลผู้สำเร็จราชการมณฑลราชบุรีจึงได้กราบทูลพระองค์เจ้าธานีนิวัติ เสนาบดีกระทรวงธรรมการเรื่องขอให้เจ้าพนักงานกรมรถไฟหลวงแห่งกรุงสยาม ช่วยเก็บเงินศึกษาพลีจากกุลีคนงานแทนอำเภอ เพราะการที่กำหนดให้ชายฉกรรจ์ไปเสียเงินศึกษาพลีที่อำเภอ แต่กระนั้นก็ยังปรากฏว่าชายฉกรรจ์เหล่านี้ไม่ยอมไปเสียจึงควรให้เจ้าพนักงานรถไฟหลวงแห่งกรุงสยาม ช่วยหักเงินศึกษาพลีที่ชายฉกรรจ์ต้องเสียขึ้นมาได้เลย เพื่อตัดปัญหาที่ชายฉกรรจ์ฝ่าฝืนเงินศึกษาพลี ซึ่งพระองค์เจ้าธานีนิวัติเห็นด้วยกับวิธีการดังกล่าว จึงได้แจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินการดังนี้ 1.ให้หัวหน้าแผนกของกรมรถไฟหลวงแห่งกรุงสยามแห่งตำบลนั้น ๆ จัดการเก็บเงินศึกษาพลีแก่บรรดาชายฉกรรจ์ที่เป็นคนงานและกุลีที่อยู่ในกรมรถไฟแห่งกรุงสยาม 2.หัวหน้าแผนกของกรมรถไฟแห่งกรุงสยามรับสมุดใบเสร็จรับเงินศึกษาพลี จากที่นายอำเภอลงนามและประทับตราแล้ว เพื่อให้เป็นหลักฐานแก่คนงานและกุลี 3.เจ้าหน้าที่กรมรถไฟหลวงแห่งกรุงสยามจะส่งบัญชีคนงานและกุลีของกรมรถไฟแห่งกรุงสยาม เมื่อส่งเงินศึกษาพลีให้กับนายอำเภอ 4.นายอำเภอจะจ่ายเงินส่วนลดในอัตราร้อยละ 5 จากเงินที่เก็บได้มอบให้แก่หัวหน้าแผนกกรมรถไฟหลวงฯ เมื่อนายอำเภอรับเงินศึกษาพลีจากหัวหน้าที่กรมรถไฟแห่งกรุงสยามแล้ว

(3) ปัญหาคนบังคับต่างประเทศไม่ยอมชำระเงินศึกษาพลี

กฎเกณฑ์การเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา กำหนดให้ชายฉกรรจ์ อายุ 18-60 ปี ต้องเสียเงินศึกษาพลีทุกคนยกเว้นบุคคลบางประเภทเท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติมีบุคคลบางประเภท เช่น คนอังกฤษและคนประเทศอื่นที่อยู่ในกฎหมายบังคับอังกฤษ ไม่ยอมชำระเงินศึกษาพลี โดยอ้างเหตุผลว่า ตนมิใช่คนบังคับในกฎหมายสยาม จึงฝ่าฝืนไม่ยอมชำระเงินศึกษาพลีให้แก่เจ้าหน้าที่ อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่ก็พยายามอธิบายให้บุคคลเหล่านี้ให้มาชำระเงินศึกษาพลี แต่บุคคลเหล่านี้ก็ยังไม่ยอมนำเงินมาชำระเงินศึกษาพลี เมื่อเจ้าหน้าที่

ดำเนินการเก็บเงินศึกษาพลีจากชายฉกรรจ์ที่ต้องมีหน้าที่ชำระ แต่ชายฉกรรจ์ไม่ยอมชำระเงินศึกษาพลี เจ้าหน้าที่ก็จะดำเนินการยึดทรัพย์สินขายทอดตลาด

1.4.3 ปัญหาเจ้าหน้าที่ยกยอกเงินศึกษาพลี

การดำเนินการจัดเก็บเงินศึกษาพลีของเจ้าหน้าที่ดำเนินการค่อนข้างอิสระและกฎเกณฑ์ในการจัดเก็บเงินศึกษาพลีมีข้อบกพร่อง ทำให้เจ้าหน้าที่ที่เก็บเงินศึกษาพลีทำการฉ้อราษฎร์บังหลวง เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการจึงได้หาทางแก้ไขข้อบกพร่องและป้องกันการฉ้อทุจริตของเจ้าหน้าที่ธุรการโดยกำหนดให้เจ้าหน้าที่เก็บเงินศึกษาพลีดำเนินการดังนี้

(1) เมื่อเจ้าหน้าที่จะส่งเงินให้อำเภอให้ส่งตัวเงินเต็มจำนวนในใบนำส่งและให้จังหวัดนำเงินฝากพระคลังฯ เต็มตามจำนวนนั้น ๆ ทุกคราวไป

(2) ให้รับส่งกันภายในขณะที่พระคลังฯ ยังไม่ปิดบัญชี คือให้พร้อมกันทั้งฝ่ายรับและผู้ส่งไปตรวจรับส่งเงินกันที่พระคลังฯ เสร็จแล้วให้นำฝากพระคลังฯ ทันที เพื่อให้ผู้ส่งได้รู้เห็นว่าเงินที่ตนส่งได้ฝากพระคลังฯ เรียบร้อยแล้ว

(3) ใบนำส่งเงินของอำเภอและใบเสร็จรับเงินของพระคลังฯ ให้นำเสนอผู้ว่าราชการทุกจังหวัด เห็นพร้อมกัน เพื่อผู้ว่าราชการจังหวัดได้ตรวจสอบได้ทุกคราวไป

(4) สำหรับการสอบเบิกเงิน ให้ศึกษาธิการจังหวัดตรวจสอบกับงบประมาณของอำเภอนั้น ๆ เมื่อเห็นถูกต้อง.. จึงเสนอฎีกาที่เบิกเงินพร้อมกับใบเสร็จถอนเงินของคลังฯ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นเพื่อให้ผู้ว่าราชการจังหวัดได้ตรวจสอบทุกครั้งที่ยื่นเบิกจ่าย

อย่างไรก็ตามแม้ว่า เสนาบดีจะพยายามออกกฎระเบียบป้องกันการทุจริตของเจ้าหน้าที่เก็บเงินศึกษาพลี แต่การทุจริตของเจ้าหน้าที่ก็ยังคงมีอยู่อีก

1.4.4 ปัญหาทรัพย์สินที่ยึดมาขายทอดตลาดไม่ได้

นายอำเภอได้ประกาศให้ชายฉกรรจ์ที่มีหน้าที่ต้องชำระเงินศึกษาพลีไปชำระที่ว่าการอำเภอ ปรากฏว่ามีชายฉกรรจ์บางรายก็ยอมนำเงินมาชำระตามกำหนด บางรายก็ขัดขึ้นไม่ยอมนำเงินมาชำระตามกำหนด นายอำเภอจึงส่งเจ้าหน้าที่ไปบอกเตือนแก่บุคคลเหล่านั้นเพื่อให้ นำเงินมาชำระ แต่ก็ไม่ได้ผลจนเป็นเหตุให้นายอำเภอต้องออกคำสั่งให้ยึดทรัพย์สมบัติ โดยให้เจ้าพนักงาน คือ กำนัน ทำหน้าที่ยึดทรัพย์สมบัติของผู้ที่ขัดขึ้นไม่ยอมเสียเงินศึกษาพลีและนำทรัพย์สมบัติที่ยึดมาได้ขายทอดตลาดโดยไม่ต้องฟ้องศาล แต่ข้อกำหนดตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับความมุ่งหมายและวิธีดำเนินการแห่งพระราชบัญญัติ พ.ศ.2464 ฉบับที่ 2 วันที่ 1 พฤษภาคม 2466 ว่าด้วยทรัพย์สินที่ควรยึด กำหนดไว้ว่า

ในการยึดทรัพย์ห้ามมิให้เจ้าพนักงานยึด เครื่องนุ่งห่ม หลับนอน และเครื่องมือทำมาหากิน เห็นได้ว่าข้อกำหนดในการยึดทรัพย์สินจากผู้ที่ยึดขึ้นการเสียเงินศึกษาพลีมีข้อบกพร่องซึ่งเป็นข้อกำหนดที่ทำให้รัฐเสียผลประโยชน์ เพราะว่า ทรัพย์ที่มีค่าก็น่าจะเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ทำมาหากิน เช่น สุกร โค กระบือ หากไม่ยึดสิ่งของเหล่านี้ ทรัพย์สินอย่างอื่นก็ไม่มีราคา และเป็นสิ่งของที่ผู้ประมุขก็มีต้องการ เช่น ในมณฑลพายัพมีการยึดบ้านเรือนที่ทำด้วยไม้ไผ่ เพราะว่าถ้าไม่ยึดบ้านไม้ไผ่ก็ไม่มีทรัพย์สมบัติอะไรที่จะยึดได้ เมื่อนำบ้านไม้ไผ่มาขายทอดตลาด ปรากฏว่าไม่มีใครต้องการเป็นอันขายไม่ได้

1.5 การยกเลิกการเก็บเงินศึกษาพลี

1.5.1 สาเหตุการยกเลิกการเก็บเงินศึกษาพลี

การเก็บเงินศึกษาพลี ถูกยกเลิกใน พ.ศ.2473 เป็นต้นมา ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการเก็บเงินศึกษาพลีทำให้ราษฎรยากจนยิ่งขึ้น และมีบางแนวความคิดไม่ต้องการให้เก็บเงินศึกษาพลี

(1) ราษฎรยากจน

หลังจากที่ประเทศไทยเปิดประตูการค้ากับประเทศตะวันตกในรัชสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้ระบบเศรษฐกิจของไทย เข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจของโลกอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งจะเห็นได้จากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สภาพเศรษฐกิจไทยตกต่ำ อันสืบเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจทั้งโลกตกต่ำอย่างยิ่ง ในพ.ศ.2472

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 เศรษฐกิจตกต่ำเรื่อยมา ทั้งนี้เพราะประเทศต่าง ๆ ประสบปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาเงินเฟ้อในเยอรมนี ปัญหาคนว่างงานในอังกฤษ นอกจากนี้โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา ประสบปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาการว่างงานเพิ่มขึ้นและการกระจายรายได้ลดน้อยลง ทั้งนี้เพราะในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 สหรัฐอเมริกาได้ส่งสินค้าไปขายในยุโรป แต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 สิ้นสุดลง ยุโรปไม่สามารถชำระหนี้และพัฒนาอุตสาหกรรมภายในประเทศได้ ทำให้ขาดเงินตราหมุนเวียนและขาดกำลังซื้อ ซึ่งมีผลกระทบไปทั่วโลกแม้แต่สหรัฐอเมริกาประสบปัญหาเช่นกัน มีผลให้ให้ผู้ผลิตสินค้าปริมาณการผลิตสินค้าลง หรือผู้ผลิตบางรายต้องปิดกิจการลง อันส่งผลให้เกิดปัญหาการว่างงานเพิ่มขึ้นจำนวนมาก ทำให้การกระจายรายได้ของประชาชนในอเมริกาส่วนใหญ่ลดลง และอำนาจในการซื้อสินค้าก็ลดลงด้วย อย่างไรก็ตามตามผู้ผลิตสินค้าต้องการจำหน่ายสินค้าออกมาก ๆ โดยใช้วิธีการโน้มน้าวผู้บริโภคและอุปโภคด้วยการลดราคาสินค้าและขายผ่อน จึงทำให้ผู้บริโภคและอุปโภคสนใจซื้อสินค้าเพิ่มขึ้นมาก แต่ก็ส่งผล

ให้บุคคลเหล่านี้มีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ชาวอเมริกันหลายล้านคนหันไปใช้วิธีการหาเงินด้วยการเสี่ยงโชคซื้อหุ้นเพื่อเก็งกำไรมากขึ้น ในพ.ศ.2472 ราคาหุ้นถีบตัวสูงขึ้นเพราะมีการปั่นราคาหุ้นให้สูงขึ้น จึงทำให้มีผู้ซื้อหุ้นจำนวนมากกว่า 16,000,000 หุ้น

อย่างไรก็ตาม ต่อมาในเดือนกันยายน พ.ศ.2472 ดัชนีหุ้นตกลงมาก ทำให้เกิดสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในสหรัฐอเมริกาใน พ.ศ.2472 จึงส่งผลกระทบต่ออย่างมากต่อยุโรปและทั่วโลก และประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบจากการตกต่ำของเศรษฐกิจโลกด้วย ดังจะเห็นได้จากราคาข้าวที่ส่งออกขายต่างประเทศระหว่างก่อนวิกฤตการณ์ พ.ศ.2473 กับช่วงภาวะวิกฤตการณ์ มีความแตกต่างกันมาก ดังเช่นก่อน พ.ศ.2473 ราคาข้าวที่ชาวนาเคยขายได้เกวียนละ 50 บาท แต่เมื่ออยู่ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกช่วง พ.ศ.2473-2474 ราคาข้าวตกลงเหลือเพียงเกวียนละ 20 บาทเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องมาจากประเทศในยุโรปและประเทศในเอเชียที่เป็นผู้ซื้อสินค้าข้าวไทยขาดกำลังซื้อ เมื่อราคาข้าวตกต่ำ ชาวนาจึงขาดแคลนเงินสำหรับเสียภาษีอากรต่าง ๆ นอกจากประเทศไทยประสบปัญหาจากสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกแล้วยังประสบปัญหาความเดือดร้อนยากจน และการเป็นหนี้สินของราษฎรมาจากการเพาะปลูกไม่ได้ผล ทั้งนี้เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ยังมียุทธวิธีการผลิตทางการเกษตรแบบดั้งเดิม ขาดการชลประทานจากรัฐ ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการเพาะปลูกจึงขึ้นอยู่กับสภาพทางธรรมชาติ

จากปัญหาดังกล่าว ได้ส่งผลต่อการเก็บเงินศึกษาพลีจึงทำให้รัฐออกพระราชบัญญัติการยกเลิกเก็บเงินศึกษาพลีใน พ.ศ.2473

(2) มีแนวความคิดต้องการให้ยกเลิกเก็บเงินศึกษาพลี

นับตั้งแต่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนอให้มีการเก็บเงินศึกษาพลี ก็มีเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับเสนาบดีกระทรวงนครบาลคัดค้านไม่ให้เก็บเงินศึกษาพลี อย่างไรก็ตาม ใน พ.ศ.2464 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีก็สามารถประกาศให้เก็บเงินศึกษาพลีได้ ถึงกระนั้นการเก็บเงินศึกษาพลีก็ไม่ราบรื่นนัก เพราะยังมีความคิดว่าการดำเนินการเก็บเงินศึกษาพลียังไม่ถูกหลัก ดังจะเห็นได้จากลายพระหัตถ์ของกรมพระจันทบุรีนฤนาถทูลมายังพระองค์เจ้าสุภโยคเกษมว่า

... การเก็บเงินศึกษาพลี และการใช้จ่ายได้ตั้งบทบัญญัติรวมอำนาจไว้ในกรมการอำเภอผู้ว่าราชการจังหวัดและสมุหเทศาภิบาล ทำการติดต่อกับเสนาบดีกระทรวงธรรมการฝ่ายเดียว กระทรวงพระคลังซึ่งมีหน้าที่ในการเงินโดยตรง มีหน้าที่แต่เป็นผู้รับฝากเงินไว้เท่านั้น จะข้องแวะจะต้องอย่างอื่นหาได้ไม่ ...

นอกจากนี้แล้ว เซอร์ เอ็ดเวิร์ด คูก (Sir Edward Cook) ที่ปรึกษาประจำกระทรวงพระคลังมหาสมบัติยังเสนอความคิดเห็นว่า กระทรวงธรรมการควรจะมีเงินรายได้ที่เป็นประโยชน์ของโรงเรียน ให้แก่กระทรวงพระคลังฯ การจะขอเบิกจ่ายให้กระทรวงธรรมการเสนอรายการทั้งหมดมายังกระทรวงพระคลังฯ จะดีกว่ากระทรวงธรรมการเก็บเงินไว้เอง

จะเห็นได้ว่า เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ประสงค์จะเข้าไปเป็นผู้ดำเนินการเก็บเงินศึกษาพลีเอง ดังนั้นในวันที่ 14 เมษายน พ.ศ.2469 เสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ จึงเสนอในที่ประชุมว่า เงินศึกษาพลีที่เก็บได้ในแต่ละปีมีจำนวนไม่น้อยเลย ควรให้เจ้าหน้าที่จากกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเข้าไปทำหน้าที่ดูแล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นด้วยและทรงมีรับสั่งให้มีการตรวจสอบเงินศึกษาพลี โดยให้กระทรวงพระคลังฯ เป็นผู้ดำเนินการเรียกบัญชีย้อนหลัง 3 ปี มาตรวจสอบ ผลการตรวจสอบรายรับรายจ่ายมีสอดคล้องกัน นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ยังทรงดำนิกระทรวงศึกษาธิการว่าการดำเนินการเก็บเงินศึกษาพลียังมีข้อบกพร่อง

เมื่อกระทรวงพระคลังฯ ดำเนินการเก็บเงินศึกษาพลีมาได้ระยะหนึ่งก็เห็นว่าการเก็บเงินศึกษาพลีเป็นการเก็บเงินที่ยึดหลักการและยุ่งเหยิงไม่สมควรจะเก็บต่อไป อีกทั้งทางการคลังตามหัวเมืองก็ยุบเจ้าหน้าที่แล้ว ประกอบกับพระองค์เจ้าธานีนิวัติ เสนาบดีกระทรวงธรรมการก็ไม่พอพระทัยให้มีการเก็บเงินศึกษาพลี เพราะเป็นภาษีท้องถิ่นไม่ใช่ภาษีแผ่นดิน ผู้ที่ชดชว้างไม่ยอมเสียก็ไม่ผิดในทางอาชญา จึงทรงเห็นว่าอนาคตของการเก็บเงินศึกษาพลีไม่สู้จะแจ่มใสนักมีแต่จะเก็บได้น้อยลงไปทุกที โดยเหตุที่คนรู้จักวิธีหลีกเลี่ยงมากขึ้น พระองค์จึงทรงเสนอวิธีแก้ไข ดังนี้

(2.1) เปลี่ยนประเภทเงินศึกษาพลีจากภาษีท้องถิ่นมาเป็นภาษีแผ่นดิน ซึ่งสมุหเทศาภิบาลโดยมากก็แนะนำให้ใช้วิธีนี้

(2.2) เลิกเก็บเงินศึกษาพลี แต่ขอเงินงบประมาณแผ่นดินจากรัฐบาลแทนเป็นจำนวนเงินก่อนปีหนึ่ง 2,000,000 บาท หรือ 3,000,000 บาท และควรหาหนทางแก้ไขโดยให้รัฐบาลหาเงินจำนวนนี้ว่าจะทำอย่างไรจึงจะดี เงินศึกษาพลีส่วนมากเก็บคนละ 2 บาท ถ้าประกาศเก็บเงินรัฐูปการเสียคนละ 7.50 บาท เห็นว่าจะพอได้เงินค้ำกัน และถ้าทำเช่นนี้จะได้ประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่ายคือฝ่ายรัฐบาลก็จะเก็บเงินประเภทเดียวกับเงินศึกษาพลีได้จากราษฎรสะดวกขึ้น ฝ่ายราษฎรก็เสียเงินน้อยลงกว่าที่เคย จำนวนเงินที่ได้ทั้งหมดก็จะได้ไม่ตกต่ำ โดยที่เก็บได้รัดกุมกว่าเดิม ไม่มีโอกาสหลุดลอดไปได้ ในที่สุดรัฐบาลก็มีประกาศเลิกเก็บเงินศึกษาพลีจริง ๆ โดยให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติจ่ายเงินให้ กระทรวงธรรมการแทนเงินศึกษาพลีปีละ 3,000,000 บาท ตั้งแต่ปี พ.ศ.2473 เป็นต้นไป

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าเสนาบดีกระทรวงธรรมการและเสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ มีพระประสงค์ให้ยกเลิกเก็บเงินศึกษาพลี แต่ในเวลาต่อมาก็มีแนวคิดที่ไม่เห็นด้วย ดังเช่น ม.ร.ว.ปิ่น มาลากุล ได้แสดงแนวคิดไว้ว่า

... การเลิก (เก็บ) เงินศึกษาพลีนั้นมิได้เสียตายเงิน แต่เสียตายโอกาสที่จะให้ประชาชนรู้ค่าของการรับผิดชอบร่วมกันกับบริการจัดการศึกษาเพื่อบุตรหลานของตน มิฉะนั้น กระเบื้องหลังคาแตกสักแผ่นก็ต้องคอยให้รัฐบาลเจียดงบประมาณซ่อมให้...

จะเห็นได้ว่า การเก็บเงินศึกษาพลีก็ยังมีข้าราชการบางท่านเห็นความสำคัญของเงินศึกษาพลี อย่างไรก็ตาม ข้าราชการส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการเก็บเงินศึกษาพลีโดยเฉพาะพระองค์เจ้าธานีนิวัติ เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ ไม่ทรงเห็นความสำคัญของเงินศึกษาพลี จึงทรงให้ยกเลิกเก็บเงินศึกษาพลี ใน พ.ศ.2473 และพระองค์ทรงขอเงินงบประมาณแผ่นดินทดแทนเงินศึกษาพลี

1.5.2 ผลจากการเก็บเงินศึกษาพลีที่มีต่อสังคมไทยระหว่าง พ.ศ.2464-2473⁷

การเก็บเงินศึกษาพลี มีผลต่อสังคมไทยหลายด้าน คือ ด้านการศึกษา เงินศึกษาพลีช่วยทำให้การจัดการศึกษาขยายตัวได้มากอันส่งผลให้ราษฎรได้มีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างทั่วหน้า หรือช่วยให้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 เกิดขึ้นได้และยังช่วยส่งเสริมวิชาการสิทธิกรมให้บรรลุเป้าหมายระดับหนึ่ง ด้านเศรษฐกิจ เงินศึกษาพลีช่วยทำให้มีเงินจัดการศึกษาเพิ่มมากขึ้น แลในขณะเดียวกันก็ส่งผลให้ราษฎรมีฐานะยากจนยิ่งขึ้น ด้านสังคมเงินศึกษาพลี มีผลต่อความรู้สึกของราษฎร และส่งผลกระทบให้ราษฎรตื่นตัวกล้าแสดงความคิดเห็น

(1) ด้านการศึกษา

การเก็บเงินศึกษาพลีมีผลต่อการศึกษามากหลายประการ เช่น ช่วยทำให้มีจำนวนครูประชาบาลเพิ่มมากขึ้น และช่วยให้มีโรงเรียนเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้แล้ว ยังส่งผลให้นักเรียนมีโอกาสได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้น ตลอดจนทำให้การส่งเสริมวิชาการสิทธิกรมบรรลุเป้าหมายในระดับหนึ่ง ดังนี้

(1.1) ทำให้มีครูเพิ่มมากขึ้น

อุปสรรคสำคัญส่วนหนึ่งในการจัดการศึกษาประชาบาล คือ ขาดแคลนเงินและมีครูที่มีประกาศนียบัตรน้อยมาก ใน พ.ศ.2471 มีครูประกาศนียบัตรเพียงร้อยละ 10.19 เท่านั้น ครูส่วนมากที่มีอยู่คือ ครูที่มีวุฒิต่ำ ถึงแม้ว่าจะมีครูวุฒิต่ำจำนวนมาก ในช่วงก่อน พ.ศ.2465 แต่ครู

⁷ เฟื่องอ้าง , น.122-144.

โรงเรียนประชาบาลก็ยังมีน้อยอยู่ ภายหลัง พ.ศ.2464 เมื่อมีการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเงินบำรุงการศึกษาประชาบาลด้วยการเก็บเงินศึกษาพลีแล้วจึงทำให้มีเงินมาช่วยในการจ้างครูได้

(1.2) ทำให้มีโรงเรียนเพิ่มมากขึ้น

ภายหลังจากการเก็บเงินศึกษาพลี เจ้าหน้าที่ก็นำเงินศึกษาพลีมาบำรุงการศึกษาประชาบาล เช่น จ้างครู ใช้จ่ายภายในโรงเรียนและใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด นอกจากนี้เงินศึกษาพลียังนำมาใช้สร้างและซ่อมแซมโรงเรียน ยังผลให้มีจำนวนโรงเรียนประชาบาลเพิ่มขึ้น

(1.3) ทำให้นักเรียนมีโอกาสรับการศึกษามากขึ้น

ก่อนการเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 จำนวนนักเรียนที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนอยู่ในอัตราค่อนข้างจำกัด ทั้งนี้เป็นเพราะขาดแคลนเงินในการจัดการศึกษา ต่อมาเมื่อมีการประกาศเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 เพื่อนำมาจัดการศึกษาแล้ว การเก็บเงินศึกษาพลีจากชาวยุทธจักรก็มีผลสำคัญอย่างอย่างในการช่วยให้การจัดการศึกษาภาคบังคับเกิดขึ้นได้ เพราะเงินศึกษาพลีที่เก็บมาได้นำมาใช้จ่าย จ้างครู สร้างโรงเรียน และซื้ออุปกรณ์การเรียนการสอน ซึ่งช่วยให้เด็กภาคบังคับสามารถเข้าศึกษาในโรงเรียนได้ ด้วยเหตุนี้จึงถือได้ว่าเงินศึกษาพลีมีส่วนช่วยให้มีจำนวนนักเรียนประชาบาลเพิ่มขึ้น และเปิดโอกาสให้ราษฎรได้รับการศึกษาอย่างทั่วหน้า

(1.4) ทำให้ส่งเสริมวิชาการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายระดับหนึ่ง

นโยบายการจัดการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสนับสนุนให้มีการจัดการศึกษาสอนวิชาการศึกษา เพื่อโน้มน้าวราษฎรส่วนใหญ่ให้หันมาสนใจงานการศึกษา เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีปรารภนาให้เปิดสอนวิชาการการศึกษาในชั้นประถมศึกษาสำหรับราษฎรให้ได้ จึงต้องผลิตครูการศึกษาให้มีความรู้วิชาศึกษาก่อน ดังนั้นใน พ.ศ.2460 จึงได้จัดตั้งโรงเรียนกสิกรรมชั้นประถมศึกษาหลวง เพื่อผลิตครูการศึกษาสอนในโรงเรียนมณฑลต่าง ๆ ซึ่งเงินศึกษาพลีมีส่วนในการจัดการศึกษาวิชาการศึกษาประสบผลสำเร็จได้ระดับหนึ่ง เพราะถึงแม้ว่าจะมีการบังคับให้นักเรียนเรียนวิชาการศึกษาตามพระราชบัญญัติ แต่หากไม่มีเงินนำมาใช้จ่ายในการจัดการการศึกษาวิชาศึกษาก็ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ จึงนับได้ว่าเงินศึกษาพลีมีส่วนในการจัดการศึกษาวิชาการศึกษาให้บรรลุได้

(2) ด้านเศรษฐกิจ

การเก็บเงินศึกษาพลี ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 ตั้งแต่พ.ศ.2465 จนถึง พ.ศ.2472 ช่วยทำให้มีเงินจัดการศึกษาเพิ่มขึ้น เช่น นำมาใช้จ่ายค่าใช้สอยเบ็ดเตล็ด แต่ในขณะเดียวกัน การเก็บเงินศึกษาพลีก็ส่งผลให้ราษฎรยากจนยิ่งขึ้น

(2.1) ทำให้มีเงินจัดการศึกษาเพิ่มขึ้น

การเก็บเงินศึกษาพลี ถือได้ว่าเป็นที่มาของเงินบำรุงการศึกษาที่สำคัญ เพราะเงินศึกษาพลีเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้มีเงินบำรุงการศึกษาเพิ่มขึ้น การเก็บเงินศึกษาพลีในระยะแรก คือ ตั้งแต่ พ.ศ.2465 จนถึง พ.ศ.2468 นายอำเภอและเจ้าหน้าที่ช่วยกันเก็บซึ่งก็ได้เงินศึกษาพลีได้ไม่มากนัก ส่วนในระยะหลัง ตั้งแต่ พ.ศ.2469 จนถึง พ.ศ.2472 กระทรวงพระคลังมหาสมบัติเป็นผู้ดำเนินการ โดยให้สรรพากรและเจ้าหน้าที่ช่วยกันดำเนินการเก็บ ซึ่งเก็บได้มีจำนวนเพิ่มขึ้นมากทุกปี

(2.2) ทำให้ราษฎรยากจนยิ่งขึ้น

การเก็บเงินศึกษาพลีตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 กำหนดให้เก็บตั้งแต่ พ.ศ.2464 เป็นต้นมา โดยกำหนดเก็บจากชายฉกรรจ์อัตราคนละไม่ต่ำกว่า 1 บาท แต่ไม่เกิน 3 บาทต่อปี แนวความคิดในการจัดเก็บเงินศึกษาพลีดังกล่าวนี้ถูกกำหนดขึ้นโดยชนชั้นผู้บริหารประเทศ และใช้มาตรฐานทางเศรษฐกิจของภาคกลาง (โดยเฉพาะจากเมืองหลวง) ที่ระบบเศรษฐกิจเข้าสู่ระบบใช้เงินแล้ว การค้าและการแลกเปลี่ยนต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นการใช้เงินตราเป็นสื่อกลาง การชำระเงินศึกษาพลีด้วยเงินตราจึงเป็นไปได้ แต่สำหรับหัวเมืองรอบนอกในมณฑลต่าง ๆ ยังไม่มีความเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจมากนัก ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงเป็นลักษณะเศรษฐกิจแบบยังชีพอยู่ เมื่อการเก็บเงินศึกษาพลีเป็นเงินตราเกิดขึ้น ทำให้ราษฎรต้องประสบปัญหาในการหาเงินตรามาชำระเป็นค่าศึกษาพลี ยิ่งไปกว่านั้น การประกอบอาชีพของราษฎรผลิตผลจากการเพาะปลูก ที่มียังคงเป็นการพึ่งพาธรรมชาติที่ไม่แน่นอน มิได้มีระบบชลประทานเข้ามาช่วยแต่อย่างใด จึงไม่สู้มีรายได้มากนัก จึงถือว่าการเก็บเงินศึกษาพลีของรัฐบาล ทำให้ราษฎรมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นจนประสบปัญหายากจน ราษฎรไม่สามารถจ่ายเงินศึกษาพลีได้ตามที่กำหนดเก็บได้

(3) ด้านสังคม

แม้การเก็บเงินศึกษาพลีจะมีผลกระทบต่อความรู้สึกของราษฎร แต่การเก็บเงินศึกษาพลีได้ทำให้ราษฎรเกิดการตื่นตัว กล้าแสดงความคิดเห็น

(3.1) ผลกระทบจากการเก็บเงินศึกษาพลีต่อความรู้สึกของราษฎร

การเก็บเงินศึกษาพลีในท้องที่ต่าง ๆ มักจะประสบปัญหาต่าง ๆ กัน โดยเฉพาะดินแดนทางภาคใต้ จะประสบปัญหาความแตกต่างทางวัฒนธรรม และมีผลต่อการเก็บเงินศึกษาพลีดังเช่น ราษฎรรวมตัวกันต่อต้านการเสียเงินศึกษาพลีและอพยพย้ายถิ่นไปอยู่ถิ่นอื่นหรือย้ายไปอยู่ต่างประเทศ และเมื่อเริ่มเก็บเงินศึกษาพลี ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาแห่งชาติ

พ.ศ.2464 จากราษฎร ปรากฏว่าราษฎรส่วนใหญ่ไม่พอใจการเก็บเงินศึกษาพลี จึงได้รวมตัวกันต่อต้าน ดังเช่น ในท้องที่ภาคใต้ โดยมีนายตวันกู อันดุลการเดร์ หรือพระยาวิจิตรภักดี อดีตเจ้าเมืองปัตตานีเป็นหัวหน้านำการต่อต้านการเก็บเงินศึกษาพลีของเจ้าหน้าที่ โดยตั้งเหตุผลว่าทางการเก็บเงินศึกษาพลีไปบำรุงแต่โรงเรียนไทย มิได้บำรุงการศึกษาท้องถิ่นของตน (ชุมชน-มุสลิม) และยังเป็น การส่งเสริมสิ่งที่ขัดแย้งต่อหลักศาสนาและประเพณี เช่น ตามหลักศาสนาอิสลามจะไม่ให้ผู้หญิงผู้ชายเรียนหนังสือด้วยกัน ซึ่งจะเห็นว่าข้ออ้างต่าง ๆ เหล่านี้คือประเด็นหลักที่ทำให้ราษฎรในมณฑลปัตตานี ไม่ยอมเสียเงินศึกษาพลีให้แก่เจ้าหน้าที่

ดังนั้นใน พ.ศ.2466 เสนาบดีจึงให้มีการประชุมพิจารณาหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยการให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้คล้อยตามหลักรัฐประศาสน์นโยบาย คือให้ยกเลิกสิ่งที่ขัดต่อหลักศาสนาหรือประเพณีทุกอย่าง และให้ส่งเสริมสิ่งที่ทำให้ราษฎรเห็นว่ารัฐบาลอุดหนุนศาสนาอิสลาม โดยมีให้เกณฑ์เด็กหญิงเข้าเรียนร่วมกับเด็กชายชั่วคราว จนกว่าจะมีโรงเรียนสตรี ซึ่งสอนโดยครูสตรีและให้ส่งเสริมการเรียนการสอนตามสุเหร่ามัสยิด ตามประเพณีเดิม กำหนดให้สอนทั้งภาษาไทยและภาษามลายู การที่ที่ประชุมยอมอ่อนน้อมตามข้อเรียกร้องของขบวนการการต่อต้านการเก็บเงินศึกษาพลีก็เพื่อจะค่อย ๆ ไนมน้าวให้พวกเหล่านี้ยอมเสียเงินศึกษาพลีเพื่อบำรุงการศึกษาไทย ให้ค่อย ๆ ซึมซับภาษาไทย เพราะราษฎรในท้องที่นี้ใช้ภาษามลายูกันเป็นส่วนใหญ่ทางราชการต้องการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมของบุคคลเหล่านี้ จึงต้องใช้วิธีลุ่มอล่วยและยังนำเงินศึกษาพลีส่วนหนึ่งให้แก่โต๊ะครูผู้สอนคัมภีร์กูรอ่านตามสุเหร่าอีกด้วย เพื่อขจัดปัญหาความขัดแย้งทางความรู้สึกของราษฎรเกี่ยวกับการเก็บเงินศึกษาพลี นอกจากนี้แล้วยังเป็นการป้องกันการอพยพย้ายถิ่นอีกด้วย อาทิ ในมณฑลปัตตานี ซึ่งไม่มีการเก็บเงินศึกษาพลีในแคว้นแคว้นประเทศราชของอังกฤษ ซึ่งอยู่ใกล้เคียงจนเป็นเหตุให้ราษฎรไทยอพยพออกไปทำมาหากินในเขตมลายูของอังกฤษ ดังนั้นในที่ประชุมจึงหาทางป้องกันปัญหาดังกล่าว ด้วยการให้ใช้วิธีผ่อนผันเก็บเงินศึกษาพลีให้ลดต่ำลงมาเหลือเพียง 1 บาทต่อปี เพราะว่าหากเจ้าหน้าที่ยังคงเก็บเงินศึกษาพลีในอัตราที่สูงจนราษฎรไม่สามารถจ่ายให้ได้ ก็จะอพยพไปอยู่ต่างประเทศ ซึ่งยิ่งทำให้เจ้าหน้าที่ไม่มีสิทธิเก็บเงินศึกษาพลีและทำให้เก็บเงินศึกษาพลีได้น้อยลงอีก ดังนั้น เจ้าหน้าที่จึงกำหนดเก็บเงินศึกษาพลีในอัตราคนละ 1 บาทต่อปี ปรากฏว่าเก็บได้เพิ่มขึ้น จาก พ.ศ.2467 เก็บได้ 62,077 บาท ต่อมาใน พ.ศ.2468 เก็บได้เพิ่มขึ้นเป็น 63,633.50 บาท หรือในพ.ศ.2469 เก็บได้ถึง 67,701 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 10.63 ของเงินศึกษาพลีเพิ่มจาก พ.ศ.2468 นั้นย่อมแสดงว่า ราษฎรเข้าใจและสามารถที่จะจ่ายเงินศึกษาพลีให้ได้

(3.2) กระตุ้นให้ราษฎรตื่นตัวกล้าแสดงความคิดเห็น

หลังจากมีการจัดการศึกษาภาคบังคับขึ้น ทำให้ราษฎรส่วนใหญ่มีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางมากขึ้น แม้ว่าจะเป็นเพียงการศึกษาขั้นพื้นฐาน ก็ช่วยให้ราษฎรอ่านออกเขียนได้ และการศึกษายังช่วยให้ราษฎรกล้าแสดงความคิดเห็นในอีกระดับหนึ่ง นอกจากนี้ราษฎรยังได้เรียนรู้อ่านข่าวสารบ้านเมืองอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากรายชื่อหนังสือในช่วงระยะเวลา พ.ศ.2463-2475 มีหนังสือพิมพ์ออกมาจำนวนมาก เช่น หนังสือพิมพ์รายวัน 20 ชนิด หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ 2 ครั้ง 2 ชนิด , หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ 34 ชนิด รายปักษ์ 7 ชนิด รายทศ (ราย 10 วัน) , รายเดือน 48 ชนิด , ราย 3 เดือน จากรายชื่อหนังสือพิมพ์ที่ออกมาหลากหลาย แสดงให้ทราบว่าราษฎรมีการตื่นตัวเกี่ยวกับการรับรู้ข่าวสารบ้านเมือง และราษฎรยังใช้หนังสือพิมพ์ เป็นสื่อในการร้องทุกข์อีกด้วย เช่น ราษฎรส่งจดหมายมายังบรรณาธิการ หนังสือกรรมกรว่ามีความสงสัยในเรื่องเก็บเงินศึกษาพลีไม่เหมือนกัน 3 บาท เป็นเพราะเหตุใด ทำไมจึงเก็บไม่เหมือนกัน หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง ราษฎรส่งจดหมายเรื่องต้องการร้องให้ผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรีได้สวนเรื่องใบเสร็จรับเงินศึกษาพลีมายังบรรณาธิการหนังสือพิมพ์กรรมกร เป็นต้น

2. เงินช่วยการประถมศึกษา ตามประมวลรัษฎากร พ.ศ.2481

ถึงแม้ว่าในปี พ.ศ.2473 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการให้แก้ไขพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ.2464 คือ ให้ยกเลิกเก็บเงินศึกษาพลีในพ.ศ.2473 ก็ตาม ในเวลาต่อมาก็ได้มีการเก็บเงินบำรุงการศึกษาในลักษณะเดียวกับเงินศึกษาพลีคือ เงินช่วยการประถมศึกษา

2.1 ความจำเป็นในการจัดเก็บเงินช่วยการประถมศึกษา ระหว่าง พ.ศ.2481-2493⁸

ในปลาย พ.ศ.2478 นาวาเอกหลวงสินธุสงครามชัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ มีแนวความคิดและปรารถนาที่จะปรับปรุงการศึกษา ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพในระดับประถมศึกษาให้เจริญก้าวหน้าอย่างเต็มที่ โดยในระยะแรก ได้เสนอโครงการสร้างโรงเรียนประถมศึกษาและเครื่องอุปกรณ์ซึ่งกำหนดระยะเวลาไว้ 5 ปี และมีสาระสำคัญพอสังเขป คือ มีความต้องการปรับปรุงตัวอาคารเรียนของโรงเรียนประชาบาล ทั้งอาคารชั่วคราวและชั่วคราว ให้มี

⁸ เฟื่องอ้าง , น.144-115 .

สภาพอาคารถาวรให้ดีมีมาตรฐานนอกจากนี้ยังต้องการจัดซื้ออุปกรณ์ที่สำคัญและจำเป็นให้แก่โรงเรียนประถมศึกษาทั่วทั้งประเทศโดยโครงการศึกษาดังกล่าวต้องใช้งบประมาณทั้งหมด 60,000,000 บาท โดยจะขอเป็นงบประมาณรายปี คือ เฉลี่ยปีละ 15,000,000 บาท กระทรวงธรรมการจึงทำโครงการสร้างโรงเรียนประถมศึกษาและเครื่องอุปกรณ์เข้าต่อที่ประชุม คณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาอนุมัติในคราวประชุม วันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ.2478 ปรากฏว่าในที่ประชุมลงมติให้โครงการนี้ผ่าน กระทรวงธรรมการจึงได้ดำเนินการแจ้งให้ทุกจังหวัดจัดทำโครงการสำรวจความต้องการและสิ่งขาดแคลนแจ้งกลับมายังกระทรวงศึกษาธิการทราบ แต่ปรากฏว่าไม่สามารถประสบผลสำเร็จ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการขาดแคลนงบประมาณการศึกษาดังจะเห็นได้จาก พ.ศ.2479 กระทรวงธรรมการได้รับเงินงบประมาณ 11,181,402 บาท จากงบประมาณแผ่นดินทั้งหมด แต่เป็นงบประมาณการศึกษาเพียง 5,967,826 บาท เพื่อจะนำมาใช้จ่ายในโครงการสร้างโรงเรียนประชาบาลและเพื่อซื้ออุปกรณ์ ปรากฏว่าเงินงบประมาณการศึกษา ที่ได้รับน้อยที่ไม่ใกล้เคียงกับงบประมาณที่เสนอบดีกระทรวงธรรมการตั้งไว้เลย ดังนั้นการโครงการศึกษาดังกล่าวจึงไม่ประสบผลสำเร็จดังที่กำหนดมุ่งหมายไว้ กระทรวงศึกษาธิการจึงหาทางแก้ไขปัญหขาดแคลนเงินบำรุงการศึกษาด้วยการให้เก็บเงินช่วยการศึกษาได้ โดยตราออกมาในรูปพระราชบัญญัติแห่งประมวลรัษฎากร พุทธศักราช 2481 ณ วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.2481 โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2482 เป็นต้นไป

2.2 สาระสำคัญของเงินช่วยการศึกษาตามประมวลรัษฎากร พ.ศ.2481⁹

2.2.1 ผู้มีหน้าที่เสียเงินช่วยการศึกษา

ตามบทบัญญัติ มาตรา 171 กำหนดให้ชายที่บรรลุนิติภาวะทุกคนที่อยู่ในราชอาณาจักรเป็นผู้มีหน้าที่เสียเงินช่วยการศึกษา โดยมีมาตรา 173 กำหนดให้ผู้เข้ามาในราชอาณาจักรก่อนสิ้นเดือนกรกฎาคมเป็นผู้มีหน้าที่เสียเงินช่วยการศึกษา ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับการเสียภาษีตามหลักแหล่งถิ่นที่อยู่ ตามมาตรา 42 วรรคสาม แห่งประมวลรัษฎากรฉบับปัจจุบัน และมีข้อยกเว้นให้บุคคลเหล่านี้ไม่ต้องเสียเงินช่วยการศึกษา ดังนี้

- (1) ผู้มีอายุครบห้าสิบปีบริบูรณ์ในปีที่จะต้องชำระเงินช่วยการศึกษา
- (2) ภิกษุ สามเณร

⁹ เพิ่งอ้าง , น. 115-117 .

(3) บาทหลวง ครูสอนศาสนาคริสเตียน ผู้สอนศาสนาอิสลาม ตามเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง

(4) ทหารหรือตำรวจประจำการหรืออยู่ในกองหนุนประเภท 1 หรือผู้ที่พ้นราชการทหาร ประเภท 1 ตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหาร แต่การยกเว้นทั้งนี้มิให้รวมถึง

(4.1) นายทหาร นายตำรวจซึ่งเคยได้รับเงินเดือนตั้งแต่ 80 บาท ขึ้นไปหรือกำลังรับอยู่

(4.2) คนกองหนุนหรือคนพ้นราชการทหารหรือตำรวจ ซึ่งเคยรับราชการฝ่ายพลเรือนหรือเทศบาลเคยได้รับเงินเดือนตั้งแต่ 80 บาทขึ้นไป หรือกำลังรับอยู่

(5) ผู้ต้องรับอาญาอยู่ในเรือนจำ

(6) บุคคลทุพพลภาพหาเลี้ยงชีพไม่ได้ ซึ่งอำเภอเห็นสมควรยกเว้น

(7) บุคคลผู้ได้บริจาคเงินช่วยการประถมศึกษาคราวเดียวกันเป็นจำนวนเงินตั้งแต่ 25 บาทขึ้นไป

(8) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และสารวัตรกำนัน

2.2.2 ฐานภาษี

มาตรา 170 กำหนดให้เสียเงินช่วยการประถมศึกษาเป็นจำนวนเงินคนละ 1 บาท ต่อ 1 ปี แต่ไม่ได้กล่าวถึงว่า ให้คิดเงินจำนวนนี้จากฐานใด แต่ให้เสียจำนวน 1 บาทต่อปี เท่านั้น

2.2.3 อัตราภาษี

ประมวลรัษฎากร พ.ศ.2481 กำหนดให้เสียเงินช่วยการประถมศึกษา 1 บาทต่อปี ซึ่งเป็นจำนวนที่แน่นอน ไม่ได้คิดเป็นร้อยละ

2.3 การดำเนินการเก็บเงินช่วยการประถมศึกษา

2.3.1 ผู้มีหน้าที่เก็บเงินช่วยการประถมศึกษา

เงินช่วยการประถมศึกษาให้อยู่ในอำนาจหน้าที่และการควบคุมของกรมสรรพากร และการแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ การสำรวจตรวจสอบ การเรียกเก็บการใช้และการควบคุมเงินช่วยการประถมศึกษาให้ปฏิบัติตามกฎกระทรวง

2.3.2 สถานที่ชำระเงินช่วยการประถมศึกษา

ผู้ที่มีหน้าที่ต้องชำระเงินช่วยการประถมศึกษาต้องนำเงินมาชำระต่ออำเภอหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ในท้องที่ซึ่งผู้ต้องเสียเงินช่วยการประถมศึกษามีภูมิลำเนาแต่ถ้าเป็นการจำเป็น

เพราะมิได้อยู่ในท้องนั้น เป็นระยะเวลานานหรือมีเหตุอย่างอื่นซึ่งไม่เป็นการสะดวกหรือมิใช่เป็นผู้ที่อยู่เป็นที่ให้ชำระต่ออำเภอที่ตนอยู่ในขณะนั้น แต่ถ้าได้เสียเงินช่วยการประถมศึกษาต่างท้องถื่นซึ่งตนไม่มีภูมิลำเนา ต้องแสดงใบเสร็จต่ออำเภอซึ่งตนมีภูมิลำเนา ภายใน 30 วันนับตั้งแต่วันที่กลับมา

2.3.3 เวลากำหนดเก็บเงินช่วยการประถมศึกษา

เงินช่วยการประถมศึกษาให้เสียในระหว่างเวลาตั้งแต่ วันที่ 1 ตุลาคม เป็นต้นไป จนถึงวันที่ 31 มีนาคมของทุกปี แต่มีข้อยกเว้นว่า ชายฉกรรจ์ที่บรรลุนิติภาวะทุกคนที่อยู่ในราชอาณาจักร ต้องเสียเงินช่วยการประถมศึกษา เดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรก่อนสิ้นเดือนกรกฎาคมของทุกปี ต้องนำเงินช่วยการประถมศึกษาไปชำระต่ออำเภอก่อนสิ้นเดือนมีนาคมหรือภายในกำหนด 60 วัน นับแต่วันที่เข้ามาในราชอาณาจักรของปีนั้น แล้วแต่อย่างใดจะเป็นประโยชน์แก่ตน สำหรับข้อยกเว้นดังกล่าว ให้ใช้สำหรับผู้ซึ่งเคยอยู่ในราชอาณาจักรมาแล้วในปีนั้น และออกไปโดยมิได้เสียเงินช่วยการประถมศึกษา

2.3.4 บทลงโทษ

บุคคลใดที่มีหน้าที่ต้องชำระเงินช่วยการประถมศึกษาตามข้อกำหนดดังกล่าวข้างต้น แต่ฝ่าฝืนต้องถูกลงโทษโดยการให้จ่ายเงินช่วยการประถมศึกษาเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัว โดยอำเภอมีอำนาจออกหมายเรียกตัวผู้ที่มีเหตุพอจะเชื่อว่ายังไม่ได้เสียเงินช่วยการประถมศึกษาและพยานหลักฐานอื่น อันควรแก่เรื่องมาสอบถามได้ บุคคลใดไม่นำใบเสร็จไปแสดงต่ออำเภอเป็นการฝ่าฝืนและไม่ปฏิบัติตามหมายเรียก ฝ่าฝืนบุคคลนั้นมีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 20 บาท

บุคคลที่ค้างชำระเงินช่วยการประถมศึกษาถือว่าค้างชำระภาษีอากรจึงให้เจ้าหน้าที่ส่งหมาย หรือหนังสือไปยังบุคคลนั้นและให้ข้าหลวงประจำจังหวัดหรือนายอำเภอส่งยึดทรัพย์สินและส่งขายทอดตลาดทรัพย์สินของผู้ต้องรับผิดชอบเสียภาษีอากร โดยมีต้องขอให้ศาลออกหมายผลิตหรือสั่ง แต่สำหรับนายอำเภอนั้นจะใช้อำนาจส่งขายทอดตลาดได้ก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากข้าหลวงประจำจังหวัด

วิธีการยึดและขายทอดตลาดทรัพย์สินให้ปฏิบัติตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความแพ่งและเงินที่ได้จากการขายทอดตลาดให้หักค่าธรรมเนียมกับค่าใช้จ่ายในการยึดและขาย และเงินภาษีอากรค้างถ้ามีเงินเหลือให้คืนแก่เจ้าของทรัพย์สิน